TOSYA ŞEHRİNİN FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ

(The Functional Characteristics of Tosya City)

Yrd.Doç.Dr. B. Ünal İBRET*

ÖZET

Karadeniz Bölgesi'nin Batı Karadeniz Bölümü'nde yer alan Tosya şehri, Kastamonu ilinin güney sınırları içerisinde kalmakta ve en büyük ilçelerinden olan Tosya ilçesinin merkezliğini yapmaktadır. Tosya Şehri'nin ilk nüvesi Ilgaz Dağları'nın Devrez Çayı'na bakan güney etekleri üzerinde akan Kuruçay'ın vadisi içerisinde kurulmuş ve şehir zamanla güneye doğru genişleyerek E-80 Devlet karayolu boyunca gelişmiştir. Yerleşme tarihi Roma dönemine kadar indiği bilinen Tosya Şehri, kuzeyde Ilgaz Dağları'na dayanmakta güneyde ise KAF zonu içerisine yerleşmiş olan Devrez Çayı boyunca uzanan Tosya Ovası'na açılmaktadır.

Tosya Şehri'ni içerisine alan bölgenin, doğal çevre şartları içerisinde Ilgaz Dağları üzerinde ormancılık ve hayvancılık, Tosya Ovası'nda da geniş tarım imkanları bulunmaktadır. Bu bölgede üretilen ürünlerin ticareti Tosya Şehrinde yapılmakta ve bu şehrin önemli yol güzergahı üzerinde bulunması dolayısıyla bölge ürünleri uzak merkezlere satılabilmektedir. Bu sebeple Tosya Şehri Osmanlı İmparatorluğu döneminde tarihi ticaret yolu olan İpek Yolu üzerinde bulunduğu için ticari açıdan gelişmiş ve yol avantajı kullanarak bölgenin önemli yerleşim merkezlerinden birisi haline gelmiştir.Tosya şehri Osmanlı döneminde Burada bulunan Akkuş Mehmet Paşa Kervansarayı dolayısıyla Gerede'den Osmancık'a kadar yaklaşık 300 km boyunca uzanan tarihi ticaret yolu üzerindeki en önemli menzil noktasıdır.

Tosya ilçesi 1197 km^2'lik bir alan kaplamaktadır.Bu alan içerisinde yönetim olarak Tosya ilçesinin merkezini oluşturan Tosya şehrinin belediyesi sınırları içerisinde 21 mahalle ile bir belde ve 52 de köyü bulunmaktadır.2000 sayımlarına göre Tosya ilçesinin merkezinde 23257 kişi, belde ve köylerinde de 18738 kişi olmak üzere toplam 41995 kişi Tosya ilçesinde ikamet etmektedir

Kuruçay'ın vadisi içerisinde yaklaşık 870 metre yükseklikte bulunan Tosya şehrinin ilk nüvesi, Hocafakıh, Hacıkemal, İlyasbey, Kargı, Pınarbaşı mahalleleri ile vadinin karşı tarafında bulunan Cami-i Atik ve Hacıpir mahallelerini içine alan iki tepe arasındaki Kuruçay'ın vadisinden her iki yamacına

* Gazi Üniversitesi, Kastamonu Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, 37200, Kastamonu. ibretb@gazi.edu.tr

doğru yükseliyordu. Tosya şehrinin daha sonraki şekillenmesinde de bu ilk nüve etkili olmuş ve şehrin sınırları ilerleyen yıllarda, bir yandan bu nüve etrafında dairevi bir şekilde genişlerken, diğer yandan da Kuruçay'ın kaynağına doğru yükselerek, Harsınd karyesini yani bugünkü Harsat mahallesini içine almıştır. Şehirde idari, sosyal, sağlık, eğitim ve kültürel tesisleri genellikle ticari fonksiyon sahalarıyla iç içe bulunmaktadır. Şehrin merkezi eski Çankırı yolunun bir devamı olan Atatürk Caddesi'nin Kuruçay vadisine ulaştığı kesimde bulunan meydanın etrafıdır. Hükümet ve belediye gibi yönetim merkezleri bu meydanın çevresinde bulunmaktadır.

Tosya Şehri tarihi dokusu açısından incelendiğinde tipik bir Osmanlı şehri özelliği göstermektedir.Buranın tarihi mahalleleri topografyanın etkisine bağlı olarak Kuruçay vadisinin doğu yamacı üzerinde dar ve dolambaçlı sokaklar ile bunların kenarında iki kat üzerine inşa edilen ahşap konstrüksiyonlu kargir yapılı meskenlerden oluşmuştur.1943 yılında büyük ölçüde harap olan Tosya Şehri'nin yeni mahalleleri şehrin güney eteklerinde E-80 devlet karayoluna doğru uzanan düz bir zemin üzerinde modern yapılı ve çok katlı binalardan meydana gelmekte şehrin yeni gelişim alanı karayolunu takiben uzanmaktadır.

Tosya şehri Devrez Çayı'nın geniş bir taban yaptığı ovanın kuzey kenarında bulunmaktadır bu sebeple tarımsal faaliyetlerin faaliyetlerinin Tosya şehrinin ekonomik yapısının gelişmesinde oldukça büyük rolü olmuştur. Tarım şehirde başta ticaret olmak üzere sanayi ve ulaşım gibi bazı faaliyetlerle iç içe bulunmaktadır. Bölgenin tarımsal potansiyeli, tarım ürünlerini işleyen fabrikaların kurulmasını sağlamış ve böylece başlayan sanayileşme süreci, tuğla-kiremit ve ağaç işleri endüstrisi gibi değişik sanayileri kendisine çekerek Tosya şehrinin kentleşme sürecine hız kazandırmıştır.

Tosya şehrinde çalışan nüfusun sektörle dağılımına baktığımızda şehirde en fazla çalışanların hizmet, sanayi ve tarım olmak üzere üç temel sektörde yoğunlaştıkları görülmektedir. Tosya şehri ilçe yönetim teşkilatının merkezi olması dolayısıyla kendisine bağlı kasaba, köy ve mahallelerin yönetim merkezidir. Tosya şehrinde, yönetim fonksiyonuyla birlikte oluşturulan alt yapı hizmetleri ticaret ve sanayi gibi faaliyetleri de geliştirmiş ve şehirdeki ekonomik ve sosyo-kültürel hayatı canlandırmıştır. Şehirdeki mevcut kamu hizmetleri dolayısıyla buraya kasaba ve köylerden mecburi geliş-gidişler yapılmaktadır. Bu ilişki, bölgenin kır ve kent nüfusları arasındaki ekonomik ve sosyo-kültürel bağların devamlılığını sağlamakta ve kırdan gelen ürünlerin mübadele ve satış yerlerinin Tosya şehri olmasına sebep olmaktadır.

ABSTRACT

Tosya city is placed on the west coast of the Black Sea Region and is the centre of one of the biggest towns of Kastamonu. Tosya city is built on the Ilgaz Mountain in the north and opens to Tosya plain lying along the Devrez stream which is situated in the KAF zone in the south.

Natural situations of Tosya make the forestry,animal husbandry in the Ilgaz mountain and agriculture in Tosya plain possible.The trade of the products of this area can be sold to distant centres due to its availability to the important routes.Thus,In the age of Ottoman Empire Tosya city was an important centre due to its location on the Silk Road and its availibility to the importont roads of the region, as well.This period Tosya city is the most important area on historical trade road lying approximately 300 km till Gerede to Osmancık due to its Akkuş Mehmet Paşa Caravanserai.

Tosya covers about 1197 km2.Tosya has got 21 districts and 52 villages .According to 2000 counting 23257 people in the centre,18738 people in the villages and totally 41995 people live in Tosya.

The first nucleuses to be built in Tosya city were those of Hocafakıf, Hacıkemal ,ilyasbey, Kargı and Pınarbaşı districts which overlook to the mosque Atik and Hacipir districts nearby the Kuruçay .The fist nucleuses also effected the latter shape of Tosya and the borders of the city covered Hasınd karye which is know as Harşat district today while they were enlarging around this nucleus like a circle and were rising above the source of Kuruçay.Managerial,social,health,education and cultural establishments are usually together with the commercial areas.The centre of the city is the open place where Atatürk street,the continuation of the old Çankırı road,reached Kuruçay valley.The administration centres such as the goverment and the municipality are placed in this open place.

When Tosya is examined with its historical position it displays a typical Ottoman city.The historical districts of this city take shape with the narrow and devious streets which are on the east coast of Kuruçeşme and with the kargir dwellings which were built on two floors due to its topography. New districts of Tosya which were destroyed in 1943 were built with modern structure,had got multi stores and expanded along the highways

Tosya city is placed on the north coast of the plain where Devrez Stream made a wide base.So,agricultural activities enable Tosya to develop economically.Agriculture is together with some activities such as primarily trade,industry and arrival in the city.Agricultural potential in the city enabled factories to be built which embroider agricultural products so the process of

industrialization accelarated the development of Tosya with the industries such as brick and timber.

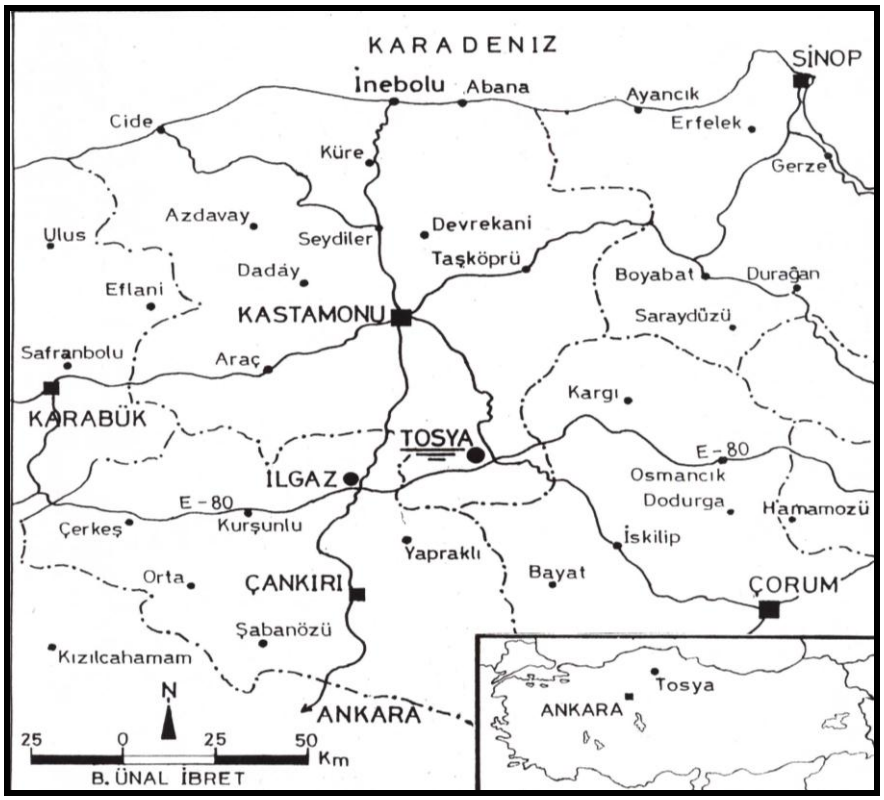
The population of Tosya works mostly in three sectors which are trade ,industry and service .Tosya city is the administration centre of its towns,villages and districts because it is the centre of the town administration organization.Infrastructure services which are made with administration functions developed activities such as trade and industry and performed the economic,sosyo-cultural life.Compulsory coming and going is made due to the public services in the city.This correlation enables the continuation of the economic and sosyo-cultural links and causes Tosya to be the city of the market places of the products which come from villages.

TOSYA'NIN TÜRKIYE ÜZERINDEKI YERI VE COĞRAFI ÖZELLIKLERI

Tosya şehri Karadeniz Bölgesi'nin Batı Karadeniz Bölümü içerisinde, Karadeniz ardı olarak ifade edilen iç kesiminde bulunmaktadır.Kastamonu ilinin Çankırı ve Çorum ile komşu olan güney sınırında bulunan Tosya ilçesinin yönetim merkezi Tosya şehridir. Tosya ilçesi sahip olduğu yönetim sınırlarıyla güneyinden Çankırı ilinin Yapraklı, Batısından yine Çankırı ilinin Ilgaz ve doğusundan da Çorum ilinin Kargı ilçeleriyle komşu durumdadır.(Şekil 1.).

Tosya Şehri Devrez Çayı'nın bir kolu olan ve kaynağını Gevur Dağı'ndan alarak Tosya Ovasında ana tabisine katılan Kuruçay'ın vadisi içerisinde bulunmaktadır. Tosya Şehri'nin güney eteklerine yerleştiği Gevur Dağı, yükseltisi Büyükhacettepe'de 2587 metreye çıkan ve Batı Karadeniz'in en yüksek zirvelerine sahip olan Ilgaz Dağları'nın bir devamı niteliğindedir.

Tosya Şehri'nin güneyinden ülkemizin en aktif fay kuşağı olan KAF zonu geçmektedir. KAF zonu boyunca Tosya tektonik havzası çökmüş ve buraya yerleşen Devrez Çayı ve tabileri tarafından taşınan materyallerle Tosya Ovası oluşmuştur. Tosya Ovası, Tosya Şehri'nin varlığının yegana sebebidir. Kenarlarından yüksek Ilgaz masifi ile onun devamındaki Kös Dağları ile çevrelenen bu depresyon doğu-batı istikametinde yaklaşık 50 km uzanmakta, kuzey güney yönünde de yaklaşık 10 km kadar genişlemektedir.

Şekil 1. Tosya Şehri'nin Lokasyon Haritası.
Figure 1. *The Location of Tosya City.*

Tosya Şehri Gevur Dağı'nın eteklerinden itibaren içerisinde bulunduğu Kuruçay'ın vadisinde her iki yamaç boyunca 700-100 metreler arasında sık bir doku ile yükselmekte, güneyine doğru Tosya Ovası'na açılan bu şehir düz ve geniş zeminlerde genişlemektedir. Tosya Şehri doğuda Civizin Tepe ile batıda Hıdırlık ve Düzyatan tepeleri tarafından çevrelenmiş olup, şehri çevreleyen bu tepeler üzerinde neojene ait parçalı badlands şekilleri gelişmiştir.

İklim özellikleri açısından Tosya Şehri Karadeniz Bölgesi sınırları içerisinde bulunmakla birlikte gerçek bir Karadeniz iklimini yaşamamaktadır. Tosya Şehri'nin tam olarak Karadeniz iklimini yaşamamasında kuzeyinde bir set gibi uzanan yüksek Ilgaz dağlık silsilesinin ve bu dağların kuzeyinde ona paralel olarak yer alan Küre

Dağları'nın Karadeniz'in Ilımanlaştırıcı tesirini keserek buraya ulaşmasını engellemesinin önemli rolü bulunmaktadır. Tosya Rasat İstasyonu'nun 1930 yılından bu yana yaptığı ölçümler incelendiğinde, Tosya Şehri'nin Karadeniz iklimi ile Karasal iklimler arasında geçiş iklimi yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu istasyonun ölçümlerine göre Tosya Şehri'nde yıllık ortalama sıcaklık 11,2 °C, ortalama en düşük sıcaklık ocak ayında -0,2 °C ve ortalama en yüksek sıcaklık değeri de temmuz ayında 21,6 °C olarak hesaplanmıştır. Yılık ortalama yağış miktarı toplamının 467,6 mm yi bulduğu Tosya Şehri'nde yağışların % 33'ü İlkbahar mevsiminde düşmekte en fazla yağışlar 61,9 mm ortalama ile Mayıs, en az yağışlarda 17,8 mm ortalama ile Ağustos ayına rastlamaktadır. Bu yağış ve sıcaklık değerleri Thorntwaite formülüne göre incelendiğinde denizsel etkilere yakın $C_1B'_1d\,b'_3$ şeklinde ortaya konulan iklim tipi içerisinde kalan Tosya Şehri'nde, Temmuz ayından başlayarak Ekim ayının ortalarına kadar geçen yaklaşık 3, 5 aylık sürede su eksikliği yaşanmaktadır. Bu iklim verileri Tosya Şehri'nin Karadeniz ve Karasal iklim arasında bir geçiş iklimine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Bulunduğu yer açısından Tosya Şehri Kuruçay'ın kenarlarında neojene ait araziler üzerinde yükselmekte ve güneyinde geniş ve düzlük arazilere açılmaktadır. Bu morfolojinin etkisiyle eski şehir dar vadi tabanından yamaçlara doğru plansız bir şekilde yükselmek zorunda kalırken, şehrin yeni kurulan mahalleri geniş, düz ve imar için yeterli alan içerisinde planlı bir şekilde yapılmıştır.

Tosya Şehrini kenarlarından çevreleyen neojene ait dalgalı ve tepelik araziler bağlık olarak değerlendirilmiş ve buralarda Gümele denilen bağ evleri yapılmıştır. Şehrin güney sınırından itibaren uzanan alüvyal topraklardan oluşmuş I. Sınıf tarım arazileri ise Devrez Çayı'nın sulamada kullanılmasıyla ülkemizin en önemli çeltik ekim alanları haline gelmiştir. Bu sebeple Tosya şehrinde tarım ve ticaret fonksiyonu ile tarıma bağlı sanayinin kurulmasında Tosya Ovası en temel rolü oynamıştır.

TOSYA ŞEHRİ'NİN YERLEŞME TARİHİ

Tosya Şehrinin yerleşme tarihi tam olarak bilinememektedir.Ancak Tosya Şehri'nin de içerisinde bulunduğu

bölgede Paleolitik ve Neolitik dönemlere ait herhangi bir yerleşme bulunmamasına rağmen Salmanhöyük, Yücektepe ve Harmantepe höyüklerinde yapılan prehistorik araştırmalara göre, yerleşmenin tarihinin Kalkolitik Çağ'a kadar indiği anlaşılmaktadır. Bu höyüklerde kırmızı, krem ve kahverengi çanak-çömlek parçaları bulunmuştur. Süslenmiş ve cilalanarak yapılmış olan bu parçalar fırın tekniklerine göre Bakır, Eti, Frig ve Roma Çağı çanak-çömleklerinin özelliklerini taşımaktadır.[1]

Tosya şehri ve içerisinde bulunduğu bölgenin yazılı kaynaklardaki ilk adı Paflagonya'dır. Paflagonya'nın sınırlarını İlkçağ coğrafyacısı Strabon Geographika adlı eserinde şu şekilde belirtmektedir. "Paflagonya'ya gelince; burası doğuda, Heredat'a göre güneyden gelerek Syrialılar ve Paflagonyalılar arasında akan ve Eukseinos[*] denen denize dökülen Halys[**] nehri ile sınırlanmıştır."[2] Tosya ilçesi sınırları içerisinde Paflagonya döneminden kalma çok sayıda tümülüs ve kaya mezarları bulunmaktadır. Bunlar içerisinde Ortalıca kasabasında Devrez Çayı Vadisi'nin yakın çevresinde bulunan tepeler ile Ödüske (Suluca) köyündeki Çağfil ve Öbek tepeleri, Akseki köyündeki Büyük ve Küçük Osman tepeleri ve Papazönü (Akçakavak) mevkiindeki Çeç tepeleri en önemlileridir.[3] Kaya mezarları açısından da oldukça zengin bir saha olan Tosya'da kaya mezarları Devrez Çayı Vadisi'nin su kenarındaki çıkılması çok zor olan yamaçlarında yapılmıştır.Bunların en güzel örneği Karabük köyünde Ambarkaya olarak bilinen kaya mezarlarıdır.

Tarihte Paflagonya'nın ilk sakinleri de Kaşkalar olarak bilinmektedir. Bölge Kaşkalar'dan sonra Hitit, Frig, Kimmer, Lidya, Pers ve Helenlerin hakimiyetine girmiştir. Paflagonya döneminde Tosya şehrinin yerinde eski bir iskan yerinin olup olmadığına dair bilgiler bulunmamakla birlikte, burası Roma döneminden itibaren yerleşim yeri olmuştur. Roma döneminde Tosya'nın bilinen ilk adı Ptolemaios'dan öğrendiğimize göre Zooka'dır. Bizans döneminde Tosya'ya Doceia

---

1 Gökoğlu, A., (1952), Paflagonya, Doğrusöz Matb., Kastamonu, s.39.

* "Eukseinos" (Öksin), Karadeniz'e ilk çağlarda verilen isimdir.

** "Halys", Kızılırmak'a ilk çağlarda verilen isimdir.

2 Strabon, (1987), Coğrafya (Anadolu), Çeviren:A.Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Antik Kaynaklar Dizisi:1a, İstanbul, s.16.

3 Gökoğlu, A., (1952), a.g.e., s.104-105.

isimli bir ailenin hakim olmasıyla Doceia adı verilmiştir. Tosya şehrinin bulunduğu yerde eskiden de bir iskanın mevcut olduğu, Mermerdirek harabelerinden ve şehrin Yakapınar adını taşıyan yerindeki işlenmiş duvar taşından anlaşılmaktadır. Kastamonu-Tosya karayolunun hemen kenarında bulunan bu yerin Roma veya Bizans dönemine ait bir şehir harabesi olduğu belirtilmektedir.[4] Nitekim 21 Kastamonu Vilayet Salnamesi'nde Tosya kasabasından "Tosya Kasabası, Mermerdirek, Harsınd, Kuzyaka, Akçakavak karyelerinin hala Dilküşah mahallesi namıyla yad olunan karyeye nakl ve ilavesiyle teşkil edilmiştir" şeklinde bahsedilmektedir.[5]

Tosya Şehri'nin de içerisinde bulunduğu Kastamonu yöresinin Türkler tarafından ilk fethi Anadolu Selçuklu hükümdarı Süleymanşah döneminde olmuştur. Bu hükümdarın bir valisi ve komutanı olarak görünen Kara Tekin, Orta Anadolu'dan hareketle bugünkü Çankırı, Kastamonu ve Sinop'u Bizanslılardan fethetmiş ve Muhtemelen 1075 yılında fethettiği bu bölgelerin valiliğini ele almıştı.[6] 1096 yılında I. Haçlı Seferi sonucunda, Anadolu Selçukluları'nın top yekun iç bölgelere çekilme stratejisi sonucunda Kastamonu havalisi elden çıkmıştır [7] Ancak 1215'te Tosya Şehri Selçuklu komutanlarından Hamza Bey (Hamza Baba) tarafından tekrar alınmıştır.[8]

Tosya'da Anadolu Selçuklu Hakanı Alaeddin Keykubat,'ın Hüsameddin Çoban'ı Kastamonu havalisine Uç Beyi olarak atamasıyla bölgede Çobanoğullarının dönemi başlamış oluyordu.[9] Daha sonra Candaroğulları'nın hakimiyetine giren bölgede Ankara Savaşı'ndan (1402) müteakip İsfendiyar Bey hüküm sürmüştür. Bu dönemde İsfendiyar Bey'e izafeten Candaroğlu Beyliğinin adı İsfendiyaroğulları şekline

---

4 Gökoğlu, A., (1952), a.g.e., s.34.
5 21. Kastamonu Vilayet Salnamesi, (M.1903), s.321.
6 Turan, R., (1988), Selçuklular Döneminde Kastamonu, "Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu", Tebliğler, Ayyıldız Matbaası, Ankara, s.2.
7 Turan, R., (1988), a.g.e., s.2.
8 Ergi, İ., (1997), İpek Yolu Üzerinde Bir Sanayi Merkezi Tosya, Ayvatoğlu Ofset, Kastamonu, s.2.
9 Yaman, T.M., (1935), Kastamonu Tarihi (XV. Asrın sonlarına kadar), Ahmed İhsan Matbaası Ldt.,Kastamonu.,s.78

dönüşmüştür.[10] Fetret Devri'nden sonra Osmanlı Sultanı olan Çelebi Mehmed'in Candaroğlu Beyliği'nden toprak talep etmesiyle Ilgaz Dağı hudut olarak belirlenmiş ve Kastamonu ile Bakır küresi İsfendiyar Bey'de kalmış, Tosya, Çankırı ve Kalecik de Osmanlı Sultanlığına tabi Kasım Bey'in yönetimine verilmiştir.[11] Böylece bir nevi Osmanlı hakimiyetine giren Tosya'nın kesin olarak Osmanlı toprağı olması ise Candaroğlu İsmail Bey'in Sinop kalesini 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet vermesiyle gerçekleşmiştir.[12]

Tosya şehrinde 1521 tarihli Arazi Tapu-Tahrir Defterleri'nde göre 5 tane mescidin kaydı düşülmüş ve Candaroğlu dönemi ve öncesine ait bir caminin bulunmadığı belirtilmiştir.[13] Şehirde ilk tahrirlere göre 5 tane mescidin bulunması ve bu tahrirde Tosya şehrinin mahallelerinden bahsedilmemiş olması dolayısıyla burası Osmanlı hakimiyetine geçtiğinde küçük ve toplu bir kasaba özelliğindeydi.[14]16. yüzyıla ait son Çankırı tahrirlerinde (1578-1579) ise 24 mahallesinin kaydı düşüldüğü için Tosya Şehri'nin hızlı bir şekilde büyüdüğü anlaşılmaktadır. Bu durumun temel sebebi Osmanlı'nın Sol Kol Yolu olarak tarif ettiği, Bursa-Tebriz İpek Yolu'nun şehrin içinden geçmesidir. Tosya şehri bu yol üzerinde hem bir derbent hem de doğuya ve İran'a yapılan seferlerde menzil noktası olarak kullanılmıştır. İpek Yolu'nun Tosya şehrinden geçmesi, şehirde ticari faaliyetlerinde gelişmesine yol açmıştır. Şehirde ticareti yapılan malların başında ise tiftik ve çeltik gelmekteydi. Tosya'nın da içerisinde bulunduğu Çankırı Sancağı'nda Katip Çelebi'nin de zikrettiği gibi bol miktarda tiftik keçisinin yününden iğrilen iplerle dokunan kumaşlar, incelik ve parlaklığı nedeniyle, özellikle üst tabakadan kişilerin giyiminde ayrı bir yer tutmaktaydı. Bu sebeple tiftik ve bunun dokunmasıyla elde edilen ürünler önemli bir ihraç maddesiydi.[15] Tosya ve civarında yetiştirilen

---

[10] Uzunçarşılı, İ.H., (1984), Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri, Ankara, s.129.

[11] Merçil, E., (1985), Müslüman-Türk Devletleri Tarihi, Güryay Matbaacılık, İstanbul, s.291.

[12] Sevim, A.,-Yücel, Y.,(1990), Türkiye Tarihi-I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIII. Dizi, Ankara, s.205.

[13] Gökoğlu, A., (1952), a.g.e., s.228.

[14] Kankal, A., (1993), Tapu-Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Çankırı Sancağı, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, s.49.

[15] Ergenç, Ö., (1988), 18. Yüzyılda Osmanlı Sanayii ve Ticaret Hayatı, Belleten, Cilt:LII, S.203, Türk Tarik Kurumu Basımevi, Ankara, s.517.

tiftik keçilerinden elde edilen tiftik, genellikle muhayyer olarak ifade edilen yönlü kumaş yapımında kullanıldığı gibi, işlenmemiş bir şekilde de ihraç olunmaktaydı. Nitekim Polonyalı Simeon, Ankara ve Sofya'dan sonra Tosya'dan da tiftik ihraç edildiğinden bahsetmektedir.[16]

Ülkemizin tamamında olduğu gibi Tosya'nın da 19. yüzyıldaki nüfusu ile ilgili ilk bilgileri 1831 nüfus sayımında bulmaktayız. Bu sayımda sadece erkek nüfus sayıldığından Çankırı'ya bağlı bir kaza olarak geçen Tosya'da 5585 erkek nüfus olduğu yazılmıştır.[17] Şemseddin Sami, Kamusu'l-Alem adlı eserinde de Tosya Şehri'nin 1864'de belediye, 1867'de kaza olduğunu belirtmiş, Tosya kazasının Kargı nahiyesiyle birlikte 73 karyeden (köyden) oluştuğunu ve nüfusunun da 24484 kişi olduğunu ifade etmiştir."[18]

Ülkemizin ilk düzenli nüfus sayımı olan 1927 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre Tosya şehrinde 9676 kişi yaşamaktadır. Cumhuriyetin başlangıcından 1945 yılına kadar geçen dönem içerisinde Tosya şehrin Lozan Antlaşması'na bağlı olarak nüfus mübadelesi ve 27 Kasım 1943 yılında meydana gelen depremle nüfus kaybı yaşamıştır. Bu sebeple 1927-1945 yılları arasında geçen 18 yıllık süre içerisinde şehrin nüfusu oldukça az artarak 10784 kişiye çıkmıştır. Ülkemizde II.Dünya savaşından sonra hızlı bir nüfus artış hızı yaşanmıştır. Böylece 1945-1955 yılları arasında geçen sürede şehrin nüfusu 11978 kişiye ulaşmıştır. Tosya şehri 1955-1975 yılları arasındaki dönemde kendi kırsalından göçler çekmiş ve şehrin nüfusu %146.2 oranında artarak 17515 kişiye ulaşmıştır. Tosya şehri 1975 yılından sonraki dönemde başta çeltik olmak üzere bölgede üretilen ürünleri işlemeye ve daha sonrada E-80 devlet karayolu sayesinde ürettiği ürünleri ilçe dışına satmaya başlamıştır. Bu sayede şehirde tarıma bağlı olarak kurulan sanayi alt yapısı beraberinde tuğla-kiremit ve ağaç işleri endüstrisinin şehirde gelişmesini sağlamıştır. Şehir merkezinde eskiden beri var olan küçük el sanatları geliştirilerek atölyeler kurulmuş, buralarda kapı-pencere imalatı ve dokuma tezgahlarında da tela üretimi yapılmıştır. Şehirde sanayisinin gelişmesine

---

[16] Polonyalı Simeon, (1964), Polonyalı Simeon'nun Seyahatnamesi (1608-1619), Çev: Hrand. D. Andreasyan, İst. Üniv. Edb. Fak. Yay. No: 1073, İstanbul, s.45.

[17] Karal, E. Z., (1943), Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı (1831), Başvekalet Umum Müd., Ankara., s.147

[18] Şemseddin Sami, (1896), Kamusü'l-Alâm, Cilt:4, İstanbul, s.477.

bağlı olarak işçiye ihtiyaç duyulmuş ve böylece Tosya Şehri'ne göçler olmuştur. 1990 yılı sayımlarına göre Tosya şehrinin nüfusu 22810 kişidir. 1990 yılından 2000 yılına kadar geçen son sayım dönemleri arasında ülkemizin ekonomisinde art arda gelen buhranlar Tosya Şehri'nde de etkisini göstermiş, şehirde yatırımlar durmuş, birçok fabrika üretimlerini kısarak işçi çıkarmış ve bazı küçük işyerleri de kapanmıştır. Bu sebeple 2000 yılında Tosya Şehri'nin nüfusu sadece 447 kişi artarak 23257 kişiye ulaşmıştır.(Tablo 1).

Tablo 1. Sayım Yıllarına Göre Tosya Şehri'nin Nüfusu.
Table 1. *The Population of Tosya City by the Years of Census.*

SAYIM YILLARI	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
ERKEK	4673	4378	5113	-	5761	6688	6838	8672	9103	9351	15598	11507	11431
KADIN	5375	5504	5671	-	6217	7011	7281	8026	8412	9765	10579	11303	11826
TOPLAM	10048	9882	10784	11676	11978	13699	14119	16698	17515	19116	26177	22810	23257

Kaynak: DİE verilerinden derlenmiştir.

1.TOSYA ŞEHRİ'NİN KENTSEL FONKSİYON ÖZELLİKLERİ

1.1. Giriş

Şehirler için fonksiyonel özellikler, onların kır yerleşmelerinden ayrılmasını sağlayan en temel göstergelerin başında gelmektedir. Günümüze gelinceye kadar araştırmacılar tarafından kır ve şehir yerleşmelerini ayırmak için pek çok kriter ileri sürülmüş ve bu kriterlere bağlı olarak şehir yerleşmesinin tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Bu kriterlerin başında nüfus gelmektedir. Ancak bir yerleşmenin şehir sayılabilmesi için gerekli olan nüfus sayısı üzerinden ortak bir fikre varılamamış ve zaman içerisinde belirlenen nüfus sayısı da giderek artmıştır. Bu açıdan yerleşmenin şehir sayılabilmesi nüfusundan ziyede şehirsel fonksiyonların yerleşmelere şehir özelliği getirdiğini ifade edilmiştir.

Bu sebeple Türkiye'de şehri kırdan ayıran niteliğin nüfus miktarında değil de, yerleşmelerin değişik fonksiyon özelliklerin de ve barındırdıkları

nüfusun farklı hayat tarzlarında aranması gerektiği belirtilmiştir.[19] Bununla birlikte şehrin nüfusu ve şehirsel fonksiyonları ile bu fonksiyonların çeşitliliği arasında bir paralellik vardır. Çünkü bir yerleşmede şehirsel fonksiyonların oluşup gelişmesi için nüfus miktarının belirli bir potansiyele ulaşması gerekir. Dolayısıyla nüfus miktarı ile şehirsel fonksiyonlar beraber değerlendirilmelidir.[20] Gerçekten de nüfus olarak belirli bir potansiyeli olan yerleşmelerde ekonomik fonksiyonlar nüfusun ihtiyaçlarına göre çeşitlenmektedir. Bu sebeple şehirler çeşitli fonksiyonların ve şehirli hayat tarzının geliştiği, fonksiyon sınırlarının belirgin olarak ayrıldığı, çevresindeki kırsal yerleşmeleri etki sahasında bulunduran merkezler olarak tanımlanmaktadır.[21] DOĞANAY da şehirleri kırlardan ayıran özelliklerin ekonomik fonksiyonlar ve sosyo-kültürel özellikler olduğunu ifade etmekte ve bir yerin şehir olabilmesi için orada çalışan nüfusun %50 sinden fazlasının tarım dışı sektörlerde çalışmasının gerekliliğini bildirmektedir. [22]

Bilindiği gibi, nüfusun dışında kır ve kentin birbirinde ayrılmasında en fazla yararlanılan kriterlerden birisi, yerleşmenin şehirsel fonksiyon özellikleridir. Bu sebeple, kır ve kent ayrımında belirli bir nüfus potansiyeline sahip olan yerleşmelerde kesin karara varmak için şehirsel fonksiyonların durumları özellikle göz önünde tutulmaktadır. Bazı şehirsel fonksiyonların belirli bir nüfus potansiyeline sahip olan yerleşmelerde oluşacağı ve gelişeceği düşünülürse, nüfus ve şehirsel fonksiyonlar arasında yakın bir ilişkinin bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple yerleşmelerde artan nüfusa paralel olarak ihtiyaçlar artmakta ve değişmekte, bu durumda şehirleri fonksiyonlar açısından çeşitlendirmektedir.

Kır ve şehir ayrımında buraya kadar ifade etmeye çalıştığımız kriterlerin dışında bazı coğrafya araştırmacıları tarafından nüfus yoğunluğu ve şehirli hayat tarzı gibi kriterlerin de kullanıldığına dikkat çekilmektedir. Coğrafyacıların kır ve şehir ayrımında belirledikleri bu

---

[19] Yücel, T., (1961), Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirsel Fonksiyonlar, Türk Coğ. Derg., Yıl:XVI, Sayı:20, Ankara, s.23-36.

[20] Tümertekin, E., (1972), Türkiye'de Şehirleşme ve şehirsel fonksiyonlar, ist. Üniv. Yay.No: 1840, Coğrafya Enst. Yay. No: 72, İstanbul, s.42-43.

[21] Tolun-Denker, B., (1976), Şehir İçi Arazi Kullanışı, İst. Üniv. Yay. No: 2054, Coğr. Enst. Yay. No: 83, İstanbul, s.13.

[22] Doğanay, H., (1997), Türkiye Beşeri Coğrafyası, MEB Yay. No: 2982, İstanbul, s.424.

kriterleri şehir planlamacıları da benimserken, sosyologlar kır ve şehir ayrımını kendi bilimleri çerçevesinde değerlendirerek sosyolojik bir kriter ortaya koymuşlardır. Bu kritere göre şehirler nüfusun yoğun olarak toplandığı heterojen, örgütlenmiş, işbölümü ve uzmanlaşma düzeyinin yüksek olduğu yerleşme merkezleri olup bu özellikleriyle kırsal yerleşmelerden ayrılmaktadır.[23]

Açıklamalardan da anlaşıldığı gibi şehir ve kır arasındaki ayrımda temel faktör fonksiyonel özelliklerdir. Şehirler özellikle fonksiyonlarıyla ön plana çıkan yerleşmeler olduğundan, bunların kuruluş ve gelişmesinde üstlendiği fonksiyonel özelliklerin payı büyüktür. Bu sebeple şehirlerin çoğunda yönetim, ticaret, kültür, ulaşım, sağlık ve turizm gibi hizmet fonksiyonlarının yanında sanayi ve tarım fonksiyonlarının da önem taşıdığı görülmektedir. Dolayısıyla şehirler çok fonksiyonlu yerleşmeler olup şehirlerde bu fonksiyonlar birbirini etkilemekte ve tamamlamaktadır.[24] Şehirler üstlendiği fonksiyonlara bağlı olarak kendi yakın çevreleri ve hinterlanlarıyla olan etki sahalarını belirlemekte ve şehir içi arazi kullanışı şehirin fonksiyonel özelliklerine bağlı olarak şekillenmektedir.

Ülkemizde Karadeniz ardı kuşakta KAF zonu boyunca uzanan alüvyal depresyonlarda E-80 karayolu kenarlarında bir sıra doğrultusunda kurulmuş şehirler bulunmaktadır. Bunlar alüvyal ovalarda kuruldukları için özellikle tarım-hizmet fonksiyonları ön plana çıkan şehirlerdir. Bu hattın batı kuşağı olan Gerede-Kargı arasında kalan bölümünde batıdan doğuya doğru sırasıyla Gerede-Çerkeş-Atkaracalar-Kurşunlu-Ilgaz-Tosya ve Kargı ilçelerinin yönetim merkezleri sıralanmıştır. Bu yerleşmelerden Gerede ve Tosya haricinde kalanlar kendi kırsalı için bir mübadele yeri oldukları için tarım-hizmet fonksiyonu ön plana çıkan yerlerdir. Fonksiyonel özellikleri açısından incelendiğinde bir şehir özelliği gösteren Toya şehri ise tarih içerisinde Tosya Ovası kenarında bulunduğu için bir tarım ve ticaret kenti olmuşken, 1970 li yıllardan itibaren tarıma bağlı sanayinin gelişmesi ve diğer sanayi sektörlerini de kendisine çekmesi ile bir sanayi kenti haline gelmiştir.Bu nedenle nüfuslanan ve içerisinde bulunduğu bölgenin en önemli sanayi merkezlerinden birisi haline gelen Tosya şehrinin fonksiyonel

---

[23] Keleş, R., (1978), Türkiye'de Şehirleşme, Gerçek Yayınevi, No: 30, İstanbul, s.6.

[24] Yazıcı,H.,(1995), Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:30, İstanbul, s.200.

özelliklerinin incelenmesi, bölgedeki diğer şehirlerinde kalkınması acısından da önem taşımaktadır.

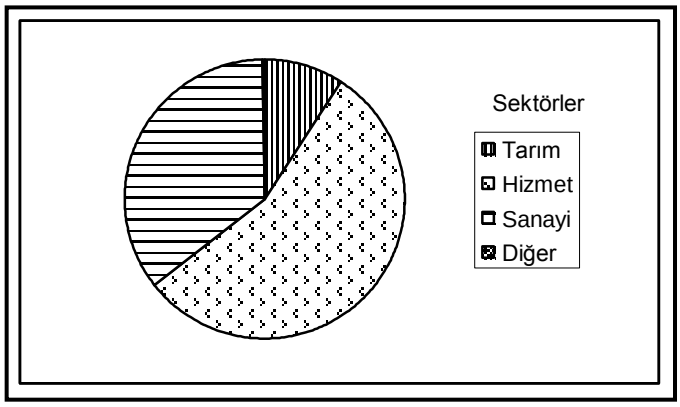
Tosya Şehri'nde çalışanların sektörler göre dağılımına bakıldığında, en fazla çalışanın % 55,1 ile hizmet sektöründe olduğu görülmektedir. Bu sektörü %35,4 ile sanayi ve % 9,3 ile de tarım izlemektedir(Tablo.2, Şekil.2). 1970 li yılara kadar kendi kırsalı için bir merkez özelliği gösteren ve yönetim merkezi olmasıyla da kendi çevresine etki eden Tosya şehrinin en temel fonksiyonu geniş Tosya ovası içerisinde yapılan tarımsal faaliyetler bağlı olarak tarımdır. Şehrin bir mübadele merkezi olması sebebiyle burası kırsal kesimden getirilen tarımsal ürünlerin satılıp yerine diğer ihtiyaç maddelerinin alındığı önemli bir ticaret merkezidir. Osmanlı zamanından beri kenarında bulunduğu ipek yolunun avantajlarını kullanarak ticari yapısını geliştiren bu şehirde özellikle pazarın kurulduğu günler oldukça hareketli geçmektedir. Bu şehirde tarım ve ticaretle gelen canlılık buranın yönetim merkezi olmasıyla da desteklenmiş ve böylece Tosya şehri kendine bağlı yerleşmelerin yegane merkezi haline gelmiştir.

Tosya şehri ilçe yönetim teşkilatının merkezi olması dolayısıyla kendisine bağlı kasaba, köy ve mahallelerin yönetim merkezidir. Bu özelliğin yanında belirli bir nüfusa sahip olan şehirde yasal, ekonomik, sosyo-kültürel, eğitim ve sağlık gibi çeşitli hizmet grupları gelişmiştir. 2000 yılı sayımlarına göre Tosya şehrinde bulunan 23257 kişiden 5957 kişisi (%25,6) çalışan nüfusu oluşturmaktadır. Şehirdeki çalışma nüfusun sektörle dağılımını gösteren Tablo 2 ve Şekil 2'ye baktığımızda şehirde en fazla çalışanların hizmet, sanayi ve tarım olmak üzere üç temel sektörde yoğunlaştıkları görülmektedir. Bu sebeple Tosya şehrinin fonksiyonları bu başlıklar altında incelenmiştir.

Tablo 2. Tosya Şehri'nde Çalışan Nüfusun Ekonomik Sektörlere Dağılımı (2000).
Table 2. *The Sectoral Distribution of population which Works in the Tosya City.*

Ekonomik Sektörler	Tarım	Hizmet					Sanayi	Diğer	Toplam
		Genel ve İdarî Hizmetler	Ticaret ve Bankacılık	İnşaat ve Bayındırlık	Ulaşım ve Haberleşme	Diğer Hizmetler			
Çalışan Nüfus Sayısı	554	1592	840	446	245	161	2110	9	5957
% Oranı	9,3	26,7	14,1	7,5	4,1	2,7	35,4	0,2	100.0

Kaynak: D.İ.E. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Göstergeleri.

Şekil 2. *Tosya Şehrinde Çalışan Nüfusun Ekonomik Sektörlere Dağılımı (2000).*
Figure 2. *The Sectoral Distribution of Population Which Works in The Tosya City.*

1.2.Hizmetler Fonksiyonu

Tosya şehrinde aktif nüfusun içerisinde hizmet sektöründe bulunanların oranı % 55,1'dir. 2000 yılı itibariyle şehirdeki çalışan nüfusun 3284 kişisi hizmet sektöründedir.Bu sektörde çalışanların %48,8'i genel ve idari hizmetler, %25,6'sı ticaret ve bankacılık, % 13,6 sı inşaat ve bayındırlık, %7,5'i ulaşım ve haberleşme ve % 4,5'i de diğer hizmet alanlarında çalışmaktadır. Şehirin adını aldığı ilçenin yönetim merkezi olması sonucunda hizmet sektöründe çalışanların oranı diğer sektörlerde çalışanların oranından daha yüksektir.

1.2.a.Yönetim Fonksiyonu: Tosya şehri, idari olarak Kastamonu iline bağlı bir ilçe olan ve kendisiyle aynı adı taşıyan ilçenin yönetim merkezidir. Tosya ilçesinin yönetim merkezi olması dolayısıyla, şehirde ilçenin yönetim hizmetlerini yürütmek için kamu kurum ve kuruluşları bulunmaktadır. Bu kuruluşlar, şehirle kır arasındaki ilişkinin devamlı olmasını sağlamakta ve oluşturdukları alt yapı ve idari hizmetleriyle ticari ve sanayi fonksiyonlarını şehre çekmektedir.

Kastamonu ilinin 19 ilçesinin birisi Tosya'dır. Yüzölçümü 1197 km^2'lik bir alan kaplayan bu ilçeye, merkezin dışında bir belde ve 52 de köy bağlıdır. Bu ilçenin merkezi durumundaki Tosya şehrinin ise belediye sınırları içerisinde 21 mahallesi bulunmaktadır. 2000 sayımlarına göre Tosya ilçesinin merkezinde 23257 kişi, belde ve köylerinde de 18738 kişi olmak üzere toplam 41995 kişi Tosya ilçesinde ikamet etmektedir. Tosya ilçesinin sınırları genel hatlarıyla bölgenin morfolojik yapısına uygun olarak kuzeyde Ilgaz, güneyde de Kös

Dağlarının su bölümü çizgisini takiben uzandığından, ilçenin kapladığı alanın büyük bir kısmı Devrez Havzası'nın içerisinde bulunmaktadır.

Tosya şehrinde kamu kurum ve kuruluşlarının büyük bir kısmını bünyesinde toplayan hükümet binasıyla, belediye binası şehrin adeta merkezi durumundaki meydanın etrafında bulunmaktadır. Meydandan eski Çankırı yolunun bir devamı durumunda olan Atatürk Caddesi'ne doğru giden yolun hemen kenarında bulunan hükümet binası içerisinde kaymakamlık, adliye, milli eğitim müdürlüğü, nüfus müdürlüğü ve mal müdürlüğü gibi ilçenin en önemli kamu kurumları toplanmıştır. Belediye binası ise, meydanın karşısındaki parkın hemen arkasındadır. Şehirde hükümet binasının dışında bulunan kamu kurum ve kuruluşlarından tarım müdürlüğü E-80 Devlet Karayolu'ndan şehrin merkezine doğru uzanan Kenan Evren Caddesi'nin başlangıcında, orman işletme müdürlüğü Kastamonu Caddesi'nde ve PTT ise 100. Yıl Caddesi'nin meydana yakın kenarında yer almıştır. Bu durum itibariyle Tosya şehrinde yönetim fonksiyonu şehrin merkezindeki meydanın etrafında ve bu meydandan açılan caddelerin kenarlarında yoğunlaşmıştır (*Foto-1*).

Foto 1. *Cumhuriyet Meydanından genel bir görünüş.*
Photo *1. A General Wiev of Republic square in the Tosya City.*

Tosya şehrinin adını aldığı ilçenin yönetim fonksiyonunu üstlenmesi, içerisinde bulunduğu bölgenin merkezi olmasını sağlamıştır. Araştırma sahamızın da en büyük şehir yerleşmesi durumunda olan Tosya şehrinde, yönetim fonksiyonuyla birlikte oluşturulan alt yapı hizmetleri ticaret ve sanayi gibi faaliyetleri de geliştirmiş ve şehirdeki ekonomik ve sosyo-kültürel hayıt canlandırmıştır. Şehirdeki mevcut kamu hizmetleri dolayısıyla buraya kasaba ve köylerden mecburi geliş-gidişler yapılmaktadır. Bu ilişki, bölgenin kır ve kent nüfusları arasındaki ekonomik ve sosyo-kültürel bağların devamlılığını sağlamakta ve kırdan gelen ürünlerin mübadele ve satış yerlerinin Tosya şehri olmasına sebep olmaktadır.

2.1.b. Ticaret Fonksiyonu: Tosya şehrinde, çalışan nüfusun %14.i'nin ticaretle uğraştığı görülmektedir. Geçmişte tiftikten dokunan sof ve muhayyerin hem dokum ve hem de ticareti ile bulunduğu bölgenin en önemli ticaret merkezlerinden birisi haline gelmiş olan Tosya şehri, günümüzde de bölgesinde üretilen çeşitli tarım ve sanayi ürünlerinin ticaretini yaparak ticari fonksiyonunu geliştirmiştir. Bu gelişmede Tosya şehrinin E-80 Devlet Karayolu üzerinde bulunmasının büyük rolü bulunmaktadır. Çünkü Tosya şehri bu yol vasıtasıyla bölgesinde üretilen ürünleri ülkemizin batı ve doğusundaki büyük tüketim merkezlerine pazarlayabilmektedir.

Tosya şehri, adını aldığı ilçenin yönetim merkezi olması ve çevresine oranla büyük bir nüfus potansiyelini bünyesinde bulundurması dolayısıyla içerisinde bulunduğu bölgenin en büyük pazarı durumundadır. Burada Pazartesi günü büyük pazar, Cumartesi ve Pazar günleri de hayvan pazarı kurulmaktadır. Pazartesi günü kurulan büyük pazarda satışı yapılan ürünleri göre ayrı ayrı pazarlar kurulmaktadır. Bu pazarda genellikle kırsal kesimden gelen sebze ve meyvenin satışı yapılsa da, pirinç, yağ ve odun gibi mallar için ayrı pazar yerleri düzenlenmiştir. Bu sebeple pazarda pirinç satışının yapıldığı yere pirinç pazarı, odun satışının yapıldığı yere odun pazarı ve süt ve süt ürünlerinin yapıldığı yere de yağ pazarı gibi farklı isimler verilmiştir. Bu pazarlar içerisinde pirinç pazarı, Atatürk caddesinin kenarında bulunan belediye düğün salonunun altındaki dükkanlar ve bu dükkanların önünde kurulmaktadır. Diğerleri ise meydandan yukarıya doğru uzanan çay boyu üzerinde sıralanmaktadır.

Pirinç Tosya için önemli bir ticaret maddesidir. Devrez Çayı ve kenarlarındaki verimli toprakları sayesinde ülkemizin en önemli çeltik üretim bölgelerinden birisi olan Tosya'da, 16. Yüzyıldan beri çeltik tarımı yapılmaktadır. Burada üretilen pirinçler kalitesi sayesinde ülkemizin birçok yerinden kolaylıkla alıcı bulabilmektedir. Ülkemizin değişik yerlerinden Tosya şehrine gelen tüccarlar, pirinç pazarında pirinç piyasasını belirlemektedir. Bu sebeple Tosya'nın pirinç pazarı Türkiye çapında önem taşımaktadır.

Tosya şehri, geçmişten gelen büyük bir ticari birikime sahiptir. BuradaŞemseddin Sami Kamusül'l-Alâm adlı eserinde 750 tane dükkanın olduğunu yazmaktadır. Daha ziyade el sanatları üzerinde çalışan ve bunların ticaretini yapan bu dükkanlarda ahilik müessesesi sayesinde büyük bir esnaflık kültürü teşkil edilmiştir. [25] Günümüze kadar gelen bu alt yapı Tosya şehrinin ticari hayatta başarılı olmasını sağlamıştır. Tosya esnafı ticari hayattaki bu birikimini sanayi alanına da taşıyarak şehir etrafında tuğla, kontrplak, yem, un, meyve suyu fabrikaları ve çok sayıda da tela ve kapı-pencere imalathanesi kurmuştur. Üretilen ürünlerin E-80 Devlet Karayolu sayesinde ilçe dışına kolaylık sevkıyatının yapılması, Tosya'nın İstanbul ve Ankara gibi büyük tüketim merkezleri ile olan ticari ilişkilerini geliştirmiştir.

Tosya şehrinde tarım ve sanayi ürünlerinin toptan ticaretini yapan büyük ticarethanelerin yanında yerel ihtiyaçları gidermek için perakende satış yapan küçük ticarethaneler de bulunmaktadır. Şehir halkının yanısıra kırsal kesime de hizmet eden bu ticarethanelerde gıdadan giyime, nalburiyeden beyaz eşyaya kadar halkın birçok ihtiyaçları kolaylıkla karşılanmaktadır. Kırsal kesim için bu küçük ticarethaneler bir nevi mübadele yerledir. Ürettikleri malları Tosya şehrinde satan köylüler, elde ettikleri gelirle başta şeker, yağ, un gibi temel gıda maddeleri ve giyim olmak üzere ihtiyacı olan ürünleri bu sayede satın alabilmektedir.

Şehirde ticaret fonksiyonun Rıhtım Caddesi ile bu caddenin doğusu ve batısında yoğunlaştığı görülmektedir. Rıhtım Caddesi'nin doğusunda, belediye binasından Yenicami'ye ve oradan da Abdürrezak Camii'ne kadar birbirine paralel şekilde uzanan mutaflar, yemeniciler,

---

[25] Cumbur, M., (1998), Kastamonu Tarihinde Ahiler ve Esnaf Kuruluşları, Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu-Tebliğler, Ayyıldız Matbaası, Ankara, s.7.

kunduracılar ve Banka sokak, şehrin ticarette en aktif bölgesidir. Burada sokakların adlarından da anlaşılacağı üzere manifatura, giyim, kundura, sarrafiye ve beyaz eşya dükkanları bulunmakta ayrıca sanayi ve ticaret odası ile bankalar yer almaktadır. Rıhtım Caddesi'nin batısında da hükümet binası ile Abdurrahmanpaşa Sokağı arasında kalan yerler ticari açıdan yoğundur. Şehrin bu kesiminde bakırcı, demirci ve bıçakçılar geçmişten gelen el sanatlarını devam ettirmektedir. Bu sanatlar içerisinde özellikle bıçakçılık ileri gitmiş olup bıçkı adı verilen Tosya bıçakları ve çakıları oldukça meşhurdur. Ayrıca belediye iş hanında başta kasaplar olmak üzere gıda üzerine satış yapan esnaf toplanmıştır. Şehirde bu alanların dışında Atatürk, 100. Yıl ve Kenan Evren caddelerinin meydana yakın kesimlerinde de ticari fonksiyonun az da olsa bulunduğu görülmektedir(Foto.2).

Foto.2.*Bıçakçılar Çarşısı*
Foto.2. *Knifesmith Bazaar*

1.2.c. Eğitim ve Kültür Fonksiyonları: Tosya ilçesinde eğitim ve öğretim faaliyetlerinin köylere kadar yayıldığı görülmektedir. Tosya İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 2003-2004 öğretim yılı istatistiklerine göre ilçede 7 tane değişik amaçlı lise, ve 30'side ilköğretim okulu olmak üzere toplam 37 örgün öğretim kurumlarında eğitim ve öğretim faaliyetleri yapılarak 1007 öğrenci mezun edilmiştir. 2004-2005 öğretim

yılında da 268 derslikte 332'si öğretmen ve 80'i de personel olmak üzere toplam 412 personel 5385 öğrenciye eğitim-öğretim hizmeti vermiştir.

Tosya ilçesinde eğitim ve öğretim faaliyetleri ilçe merkezinde yoğunlaşmış, köylerde ise bu faaliyetler ilköğretim düzeyinin ilerisine gidememiştir. Bu sebeple ilçede taşımalı sisteme geçilmiş ve yeterli öğrencisi bulunmayan köy ilkokullarının büyük bir kısmı kapatılarak bu okulların öğrencilerine Tosya şehrindeki 8 ilköğretim okulu ile Akbük, Kilkuyu, Ortalıca, Sekiler ve Yenidoğan köylerindeki ilköğretim okullarında eğitim verilmeye başlanmıştır.

Tosya şehri mevcut potansiyelinin yanısıra adını aldığı ilçenin yönetim fonksiyonunu da üstlendiği için eğitim ve öğretim faaliyetleri açısından yeterli alt yapıyı bünyesinde tamamlamış bir durumdadır. Burası sadece şehirden değil, kendisine bağlı köylerden de öğrenciler gelmektedir. İlçenin değişik köy okullarında ilköğretim düzeyinde eğitim alan öğrenciler, ortaöğretimlerini şehirde bulunan lise, endüstri meslek lisesi, imam-hatip lisesi, kız meslek lisesi, ticaret meslek lisesi, Anadolu lisesi ve sağlık meslek lisesi gibi okullarda istedikleri alanlarda tahsil görebilmektedir.

İlköğretim ve ortaöğretim gibi örgün eğitim kurumları açısından kendisine yeterli bir düzeyde bulunan Tosya'da yükseköğretim düzeyinde bir eğitim kurumu bulunmamaktadır. Buradaki 7 değişik liseden mezun olan öğrenciler şehirde bulunan özel dershanede üniversiteye hazırlık kursları almakta ve başta Ankara olmak üzere, İstanbul ve Kastamonu'da yüksek öğretimlerini tamamlamaktadır. Tosya'nın yükseköğretim çağındaki öğrencilerinin eğitimlerine devam edebilmesi ve sanayisini ihtiyaç duyduğu yetişmiş ara eleman ihtiyaçlarının giderilmesi için Tosya şehrinde bir meslek yüksek okulu oluşturma gayretleri bulunmaktadır. Bu amaçla gerekli yasal düzenlemeler tamamlanmış ve Tosya şehrinde Gazi Üniversitesi'ne bağlı bir meslek yüksek okulu için gerekli planlar yapılmıştır.

Tosya'da örgün eğitim kurumlarının yanında çıraklık eğitim merkezi, akşam sanat okulu ve halk eğitim merkezi gibi yaygın eğitim kurumlarında da eğitim ve öğretim hizmetleri verilmektedir. Bu kurumlar verdikleri ders ve kurslarla bölge halkının bilgi, beceri ve görgüsünü artırmakta ayrıca onlara meslek de kazandırmaktadır. Bu amaçla Tosya Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü tarafından Tosya şehrinde biçki-dikiş,

makine nakışı, çorap örgücülüğü, halıcılık ve elektronik daktilo gibi meslek kursları ile kolejlere hazırlık, İngilizce ve halk oyunları gibi sosyal ve kültürel kurslar açılmıştır. Tosya Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü 2003-2004 öğretim yılında 21 kurs açmış ve bu kurslardan 110 öğrenci belge almıştır. Tosya Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü özellikle köylerde kurslar açmaya gayret göstermektedir. Bu sayede kırsal kesimlerde yaşayan halkın bilgi, beceri ve görgüsü arttırılacak ve verilen kurslarla meslek edindirilerek kırsal kalkınmaya katkı sağlanacaktır.

Tosya şehrinde zengin bir kitap koleksiyonuna sahip olan halk kütüphanesi bulunmaktadır. Bu kütüphane örgün ve yaygın öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin yanısıra tüm Tosya halkına da hizmet vermektedir. Atatürk Caddesi'nin kenarında, halk eğitim merkezi binasıyla yan yana bulunan halk kütüphanesi gayet modern bir binaya sahiptir. Halk kütüphanesi 2004 yılında sahip olduğu 20345 kitap ile 31951 okuyucuya hizmet vermiştir. 2000 yılında Tosya ilçesinin toplam nüfusunun 41995 kişi olduğu düşünülürse, ilçede kütüphaneye olan ilgi oldukça fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyo-kültürel açıdan tarihten gelen zenginlikleri bulunmasına rağmen, Tosya'da bu özelliklerin yeterince ortaya konulmadığı görülmektedir. Ayrıca kendi kültür birikimlerinin yeterince değerlendirilemediği Tosya'da sinema, tiyatro ve kültür merkezlerinin bulunmayışı dolayısıyla yeterince kültürel faaliyetler yapılamamaktadır. Tosya'da bu eksikliği gidermek için topraklık mevkisine bir kültür merkezi yapılmakta ve 18-19-20 Ekim'de kültür, turizm, sanat ve hasat şenliği düzenlenmektedir.

1.2.d. Sağlık Hizmetleri Fonksiyonu: Tosya şehri bölgesine yönetim, eğitim-öğretim, hizmetlerinin yanısıra sağlık hizmeti de vermektedir. Şehirde bu alanda bir devlet hastanesi, bir merkez sağlık ocağı ve bir de özel sağlık kliniği hizmet etmektedir. Şehirdeki sağlık kurumları farklı yerlerde bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en büyüğü devlet hastanesidir. Devlet hastanesi Kastamonu Caddesi'nin kenarında, orman işletme müdürlüğüyle yan yanadır. 125 yatak kapasitesi ve 20 tane de doktoru bulunan hastanede 2004 yılında hastane kayıtlarına göre 2366 hasta yatarak, 68067 hasta da ayaktan tedavi edilmek süretiyle toplam 68067 tedavi görmüştür. Şehirdeki diğer resmi sağlık kurumu olan

merkez sağlık ocağı, Harsand mahallesinde bulunmaktadır. Burada genellikle koruyucu sağlık hizmetleri verilmektedir.

Ülkemizin taşıt yoğunluğu en fazla olan karayollarından birisi E-80 Devlet Karayoludur. Tosya şehri bu karayolunun kenarında bulunması dolayısıyla, şehirdeki sağlık kurumları sadece Tosya halkına değil, bu karayolu üzerinde sıkça meydana gelen trafik kazalarında yaralananlara da hizmet götürmektedir. Ancak bu hizmetlerin başta uzman doktor olmak üzere yeterli sağlık personelinin ve teknik malzemenin olmamasına bağlı olarak tam manasıyla yapılamadığı görülmektedir. Bu açıdan en yakınındaki Kastamonu ve Çankırı gibi şehirlerde yetersiz olduğu için, Tosya şehrindeki sağlık kurumlarında tedavisi yapılamayan hastalar Ankara'ya sevk edilmektedir.

1.2.e. Ulaşım Fonksiyonu: Tarihte Anadolu'nun doğusunu batısına bağlayan Sol Kol Yolu olarak bilinen ticaret yolunun bir menzil noktası olan Tosya şehri, günümüzde de E-80 Devlet Karayolu vasıtasıyla bu önemini devam ettirmektedir. Ülkemizin doğusunu batısına birleştiren bu yol, Osmancık'ta Koyunbaba Köprüsü ile Kızılırmak'ı geçerek, Kargı'ya ulaşmakta, Kargı'da da Kızılırmak Vadisi'nden ayrılarak Devrez Vadisi'ne girmektedir. Devrez Vadisi boyunca batıya doğru uzanan bu yol, Tosya, Ilgaz ve Kurşunlu şehirlerinin hemen kenarından geçerek Gerede'ye kadar ulaşmakta ve Gerede'de Ankara'dan gelen yollarla birleşmektedir. Tosya şehri E-80 Devlet Karayolu'nun yanısıra İskilip'i geçerek Kastamonu'ya ulaşan Kastamonu-Çorum karayolunun da üzerindedir. Tosya şehrinin bulunduğu coğrafi mevki itibariyle önemli karayollarının üzerinde bulunması, şehirdeki ulaşım fonksiyonunun yanısıra ticari fonksiyonların da artmasına sebebiyet vermektedir. Çünkü ticaretin temeli olan karşılıklı mal mübadelesinin yapılmasında ulaşım esas rolü oynamaktadır.

Ülkemizin batısındaki İstanbul, İzmit ve Bursa gibi en önemli sanayi merkezlerini, ülkemizin doğusuna bağlayan E-80 Devlet Karayolu, aynı zamanda Tosya şehrini de büyük tüketim merkezlerine bağlamaktadır. Tosya'da üretilen tarım ve sanayi ürünleri bu yol vasıtasıyla büyük tüketim merkezlerine gönderilmekte ve bu yolun Tosya ilçesi sınırları içerisinde bulunan 10 adet akaryakıt ve dinlenme tesisleri sayesinde Tosya ekonomisine büyük girdiler sağlanmaktadır(Foto.3).

Foto 3. *E-80 Devlet Karayolu.*
Photo.3. *E - 80 State Road.*

Tosya İlçe Trafik Tescil ve Denetleme Büro Amirliğine 2005 yılı nisan ayı itibariyle 8268 tane motorlu araç kayıtlı bulunmaktadır. Bu araçlardan 986(%11) tanesi nakliyede kullanılan kamyon ve kamyonetler, 266 tanesini de yolcu taşıma da kullanılan minibüs ve otobüsler oluşturmaktadır. Bu duruma göre ilçede yük ve yolcu taşımacılığıyla geçimini temin eden kişi sayısı oldukça fazladır.

1948 yılından beri hizmet veren Tosya Şoför ve Otomobilciler Odasının 2004 yılı sonu itibariyle 720 kayıtlı, 2307 tane de tescilli üyesi bulunmaktadır. Buraya kayıtlı olan şoförlerden yük taşımacılığı yapanlar, sınırlı sorumlu Tosya motorlu taşıyıcılar kooperatifleri vasıtasıyla ilçede üretilen tarım ve sanayi ürünlerini diğer vilayetlere taşımaktadır. Yolcu taşımacılığı ise, otobüs ve minibüs işletmeleri tarafından yapılmaktadır.

Tosya şehrinde ulaşım fonksiyonuyla ilgili alanlar belirli noktalarda bulunmaktadır. İlçenin köylerine yapılan yolcu taşımacılığı hükümet binasının karşısındaki garajdan, şehirler arası yolcu taşımacılığı ise, E-80 Devlet Karayolunun İskilip yol ayrımında bulunan şehirler arası

otobüs terminalinden yapılmaktadır. Tosya şehrinde Kastamonu'ya saat başı, Kargı, Çorum ve İskilip şehirlerine de günde birer kez karşılıklı dolmuş seferleri düzenlenmektedir. Bu seferlerin dışında Ankara'ya sabah, akşam karşılıklı, İstanbul'a da geceleri otobüs kaldırılmaktadır. Tosya şehrinde şehir içi ulaşımında toplu taşıma araçları, taksiler ve özel otomobillerden yararlanılmaktadır. Bunlar içerisinde en fazla yolcu belediyeden özelleştirilen otobüslerle taşınmaktadır. Bu otobüslerle 7 farklı güzergâha seferler yapılmaktadır.

E-80 Devlet Karayolu üzerinde bulunan petrol ofisi ve dinlenme tesisleriyle bu yolu kullanan yolcu ve şoförlere hizmet veren Tosya'da oto tamir ve bakımı gibi ulaşımın yan sektörleri de gelişmiştir. Gerede ile Samsun arasında kalan bölgenin sanayi açısından en fazla gelişmiş şehirlerinden olan Tosya şehrinde oto tamir ve bakımının yanısıra römork ve akü üretimi gibi motorlu araçlara yönelik üretim yapan metal sanayide bulunmaktadır.

1.3 Tarım Fonksiyonu

Tosya şehri Devrez Çayı'nın geniş bir taban yaptığı ovanın kuzey kenarında bulunmaktadır. Şehrin içerisinde bulunduğu bölgenin fiziki coğrafya özellikleri tarımsal faaliyetlere son derece uygundur. Bu faktörler Tosya şehrinde tarımın en önemli ekonomik faaliyetlerden birisi olmasını sağlamıştır.

D.İ.E'nin 2000 yılı istatistiklerinde Tosya şehrinde çalışan nüfusun %9.3'nün tarımla uğraştığı belirtilmektedir. Her ne kadar D.İ.E tarafından şehirde tardımla uğraşan nüfusun miktarı verilmiş olsa da, bu istatistiklerin tam olarak gerçeği yansıtması oldukça zordur. Çünkü genellikle şehrin kenar kesimlerindeki mahallelerde ikamet eden nüfus tarımla uğraşmakta ve Gevur Çay ve Deringöz Çayı vadileri boyunca uzanan kırsal kesimler belediye sınırlarına dahil edildiğinden şehirdeki tarımla uğraşan nüfusun miktarının daha yüksek çıkması gerekmektedir. Bununla birlikte şehre yakın kesimlerdeki köy ve mahallelerden göçerek şehre yerleşmiş olan ailelerin bazıları halen geldikleri yerlerde kalan topraklarını işlemeyi sürdürmektedir. Bu durumda şehirdeki çalışan nüfus içerisinde tarımla uğraşanların payının arttırmaktadır.

Tosya şehrinin içerisinde bulunduğu bölgede başta çeltik olmak üzere, buğday, şeker pancarı ve çeşitli sebze ve meyve gibi ekonomik

değeri yüksek olan tarım ürünlerinin ziraatı yapılmaktadır. Tarım potansiyeli yüksek olan Tosya'da ziraatı yapılan bu ürünlerin ekim ve hasat dönemlerinde oldukça fazla iş gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç kesimlerden karşılanmakta ve Tosya şehrinde de dönemlik olarak kırsal kesimlerdeki akrabalarını yanına çalışmak için bir miktar nüfus gitmektedir. Tosya'da özellikle çeltik ve buğdayın kaldırıldığı hasıl dönemlerinde gerçekleşen bu dönemlik göçler, şehirde yaşayan ve geçimini öncelikle kırsal tarım dışındaki diğer faaliyetlerden sağlayan nüfusun bir kısmının dolaylı olarak hala tarımla iç içe yaşadığının bir göstergesidir.

Tosya şehrinde tarım fonksiyonu diğer ekonomik sektörlerle yakın ilişki halindedir. İster kamuda, isterse sanayi de çalışsın, şehirdeki birçok ailenin tarımla ilişkisi bulunmaktadır. Bu ilişkide özellikle Tosya şehrinin kuzeyindeki bağların ve güneyindeki Devrez Çayı boyunca uzanan verimli ve sulak tarım arazilerinin büyük payı vardır. Asırlardan beri geleneksel olarak süregelen şehirden bağ evlerine göçmeler, şehirdeki ailelerin tarımla olan ilgisinin kopmasına sebep olmuştur. Gümele Olarak isimlendirilen bağ evleri yazın kullanılmakta, 3-5 dönümlük bağlık ve bahçelik bir alan içerisinde bulunmakta ve burada ekip-biçme faaliyetlerinin yanısıra hayvancılıkta da yapılmaktadır[26]. Şehirde geçimini tarım dışındaki sektörlerden sağlayan nüfus içerisinde alisinden kalan bağ evleri bulunanları genellikle yazın bağ evlerine göçmektedir. Buraya göçen ailelerin erkekleri gündüzleri şehirdeki iş yerlerinde geçirirken, kadın, çocuk ve yaşlılar bağ evlerinde kalmakta ve burada ekip-biçme ve hayvancılık faaliyetleriyle meşgul olmaktadır. Bu sebeple Tosya Şehri'nde tarımla uğraşan ailelerin yanında tarımı ek iş olarak yapan aileler de bulunmaktadır.

Tarım faaliyetlerinin Tosya şehrinin ekonomik yapısının gelişmesinde oldukça büyük rolü olmuştur. Şehirde başta ticaret olmak üzere, ulaşım gibi bazı faaliyetler tarımla iç içe bulunmakta ve bölgede yetiştirilen ürünleri işleyen fabrikaların kurulmasıyla başlayan sanayileşme süreci, tuğla-kiremit ve ağaç işleri endüstrisi gibi değişik sanayileri kendisine çekerek devam etmektedir. Şehirde tarım dışı

[26] İbret,B.Ü.,(2003) Tosya Şehri Yakın Çevresinde Gümele Yerleşmeleri,Türk Coğrafya Dergisi,Sayı: 41,İstanbul,s.12.

sektörlerin gelişmesiyle, tarımda çalışan nüfusun oranı giderek azalmakta ve Tosya şehrinde kentleşme süreci hız kazanmaktadır.

1.4. Sanayi Fonksiyonu

Hizmet sektöründen sonra Tosya şehrinde en fazla çalışanın olduğu faaliyet sanayidir. Bu sektörde Tosya şehrinde çalışan nüfusun %35.4'ü istihdam edilmiştir. Tosya şehrinin sanayi sektöründe gelişmesinde, el sanatları lokomotif görevi yapmıştır. Dokuma, bakırcılık, demircilik ve dericilik gibi günümüzde de devam ettirilen bu faaliyetler Tosya şehrinde tekstil ve metal sanayinin başlangıcını oluşturmuştur. Tosya şehrinde bu sayede oluşturulan sanayi alt yapısı ve sermaye birikimi, bir yandan mevcut gıda sanayisini geliştirmiş, diğer yandan da ağaç, toprak ve plastik sanayi gibi değişik sanayileri şehre çekmiştir.

Tosya şehrinde modern manada ilk sanayi tesisi, 1925 yılında kurulan çeltik fabrikasıdır. Bir grup Tosyalı müteşebbisin Almanya'dan getirdikleri lokomobil adı verilen makine ile kurulan fabrika, Tosya şehrinde sanayileşme çabalarını başlatmıştır. 1960'lı yıllara kadar dokuma ve gıda üzerine üretim yapan küçük atölyelerde devam ettirilen sanayileşme çabaları kapı ve pencere imal eden atölyelerin çoğalması ve 1978'de Devrez Tuğla Fabrikası'nın kurulmasıyla hız kazanmıştır.

Dokumacılıkta geçmişten gelen köklü bir alt yapıya sahip olan şehirde, bu el sanatı geliştirilerek tekstil sanayisine geçiş yapılmıştır. Burada 4 adet tela üretimi için iplik üretim fabrika, 300 adet tela dokuma tezgahı ve 4 adet de hazır giyim üzerinde üretim yapan konfeksiyon olmak üzere tekstil alanında önemli bir birikim bulunmaktadır. Yılda yaklaşık 9 milyon metre tela üretimiyle ülkemizin tela ihtiyacının %90'nı karşılayan Tosya şehrinde telanın üretiminin dışında, kaput bezi, kese ve kuşak da dokunmaktadır.

Tosya şehrinin gıda sanayi açısından da oldukça gelişmiş olduğu görülmektedir. Çeltiği kabuğundan ayırmak için oluşturulan çeltik fabrikası ile temelleri atılan gıda sanayi şehirde hızla gelişmiştir. Şehrin hemen kenarındaki alanlarda bulunan pirinç, meyve suyu konsantresi, süt ve süt ürünleri, un ve hayvan yemi fabrikaları ile şehirdeki şekerleme atölyeleri gıda alanında şehrin en önemli üretim tesisleridir. Bu tesisler

bölgenin tarım ürünlerini işleyerek üretim yapmakta ve bu sayede bölgenin tarımsal yapısını destekleyerek canlı tutmaktadır.

Ülkemizin orman varlığı açısından en zengin bölgelerinden birisin içerisinde bulunan Tosya'da, bu ormanlardan elde edilen ürünlere bağlı olarak kapı ve pencere imalatı alanında oldukça ileri gidilmiştir. 750 adet atölye ile 2000 kişiye istihdam sağlayan kapı ve pencere üretimi için şehirde bir sanayi sitesi kurulmuştur. Şehrin Harsand mahallesinde bulunan bu sanayi sitesi, Yukarı Sanayi olarak isimlendirilmiştir. Tosya şehrinde ağaç işleri üzerine çalışan atölye sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu sebeple şehirde bulunan 350 kişilik Marangozlar Sitesi'nden ayrı olarak E-80 Devlet Karayolu kenarında da Devrez Ahşap Ürünleri Sanayi Sitesi adında yeni bir küçük sanayi sitesi daha bulunmaktadır. Günümüzde Tosya ekonomisinin en önemli faaliyet kolunu ağaç doğrama ve kapı ve pencere üretimi oluşturmaktadır. Burada imal edilen kapı ve pencereler yurt içinin yanısıra Ortadoğu ve Orta Asya'da da pazarlanmaktadır(Foto.4)

Foto.4 Tosya Yeni Mobilya Sanayi
Foto 4. *The new furniture industry in Tosya*

Tosya şehrinde temeli demircilik ve bıçakçılık gibi el sanatlarına dayanan metal sanayi, ağaç sanayisinden sonra en önemli sanayi kolunu oluşturmaktadır. E-80 Devlet Karayolu üzerinde bulunması dolayısıyla şehirde metal sanayi hızla gelişmektedir. Tosya şehrinde metal sanayisinin Atatürk Caddesi kenarında bulanan metal sanayi sitesinde toplandığı görülmektedir. Bu sitede oto tamir, kaporta, boya, motor yenileme, tesviye ve torna, römork ve dingil üretimi gibi motorlu taşıtlara yönelik atölyelerin yanı sıra, zirai alet üreten atölyeler ve demirci, bakırcı, bıçakçı, sobacı gibi çeşitli atölyeler bulunmaktadır.

E-80 Devlet Karayolu, Tosya şehrinde metal sanayisinin yanında toprak sanayisinin de gelişmesini sağlamıştır. Şehrin güneyinden itibaren E-80 Devlet Karayolu boyunca sağlı ve sollu olarak uzanan 11 tuğla fabrikasında 800'ün üzerinde işçi istihdam edilmektedir. Bu fabrikalarda her çeşit tuğla üretilmekte ve üretilen tuğlalar Ankara ve Çankırı'nın yanısıra E-80 Devlet Karayolu boyunca, Bolu, Adapazarı, İzmit ve İstanbul'a kadar satılmaktadır. Bu sebeple toprak sanayi şehirdeki nakliye sektörünün de gelişmesini sağlamıştır.

2. Tosya Şehri'nin Şehir İçi fonksiyonel Arazi Kullanım Durumu.

Akarsuların şehirlerin kuruluş ve gelişmeleri üzerinde oldukça büyük rolleri bulunmaktadır.[27] Tosya şehrinin de kuruluş gelişmesinde günümüzde şehri ikiye bölerek akan Kuruçay'ın büyük rolünün olduğu ortadadır. Eski Tosya şehrinin ilk nüvesi olan Tosya Kalesi hem bir tepe üzerinde bulunması ve hem de Kuruçay Vadisi'nin doğal bir hendek vazifesi görmesi dolayısıyla tehlikelere karşı nispeten korunaklı bir durumda bulunmaktaydı. Anadolu'da Türk birliğinin sağlanmasıyla birlikte ortaya çıkan güven ortamı içerisinde şehirde ticari fonksiyonlar canlanmış ve şehir kalenin eteklerinden önce Kuruçay Vadisine daha sonra da Kuruçay'ın karşı yamaçlarına doğru büyümüştür(Foto.5).

---

[27] Yalçınlar, İ., (1967), Türkiye'deki Bazı Şehirlerin Kuruluş ve Gelişmelerinde Jeomorfolojik Temeller, İst. Üniv. Coğrafya Enst.Derg. cilt: 8, sayı:16,İstanbul, s.59.

Foto 5. Tosya Şehrinden Genel Bir Görünüş.
Photo 5. A General Wiev of Tosya City

Kuruçay'ın vadisi içerisinde yaklaşık 870 metre yükseklikte bulunan Tosya şehri, Kuruçay'ın vadisi boyunca her iki yamaç üzerinde yükselerek uzanmaktadır. Şehrin merkezi eski Çankırı yolunun bir devamı olan Atatürk Caddesi'nin Kuruçay vadisine ulaştığı kesimde bulunan meydanın etrafıdır. Hükümet ve belediye gibi yönetim merkezleri bu meydanın çevresinde bulunmaktadır.

Kuruçay'ın vadisi içerisine yerleşmesi dolayısıyla şehrin cadde ve sokak sistemleri topografik yapıya uygun olarak geliştirilmiştir. Bu sebeple Kuruçay şehri doğu ve batı olmak üzere iki yarı kesime ayırmıştır. Şehirde ana caddeler, Kuruçay'ın vadisinin uzanışına uygun bir şekilde kuzeybatıdan güneydoğuya doğru uzanmıştır. Meydandan kuzeybatıya doğru şehrin en önemli caddesi olan Rıhtım Caddesi uzanmaktadır. Bu caddenin bir kısmında Kuruçay'ın üzeri kapatılarak cadde genişletilmiş ve kapatılan alan pazar yeri olarak halkın hizmetine sunulmuştur. Rıhtım Caddesi sağlı ve sollu olmak üzere çayın her iki yakasında gidiş ve dönüş olarak kullanılmaktadır. Şehirde meydandan çay boyunca aşağıya doğru iki büyük cadde uzanmıştır. Rıhtım Caddesi'nin bir devamı şeklinde uzanan bu

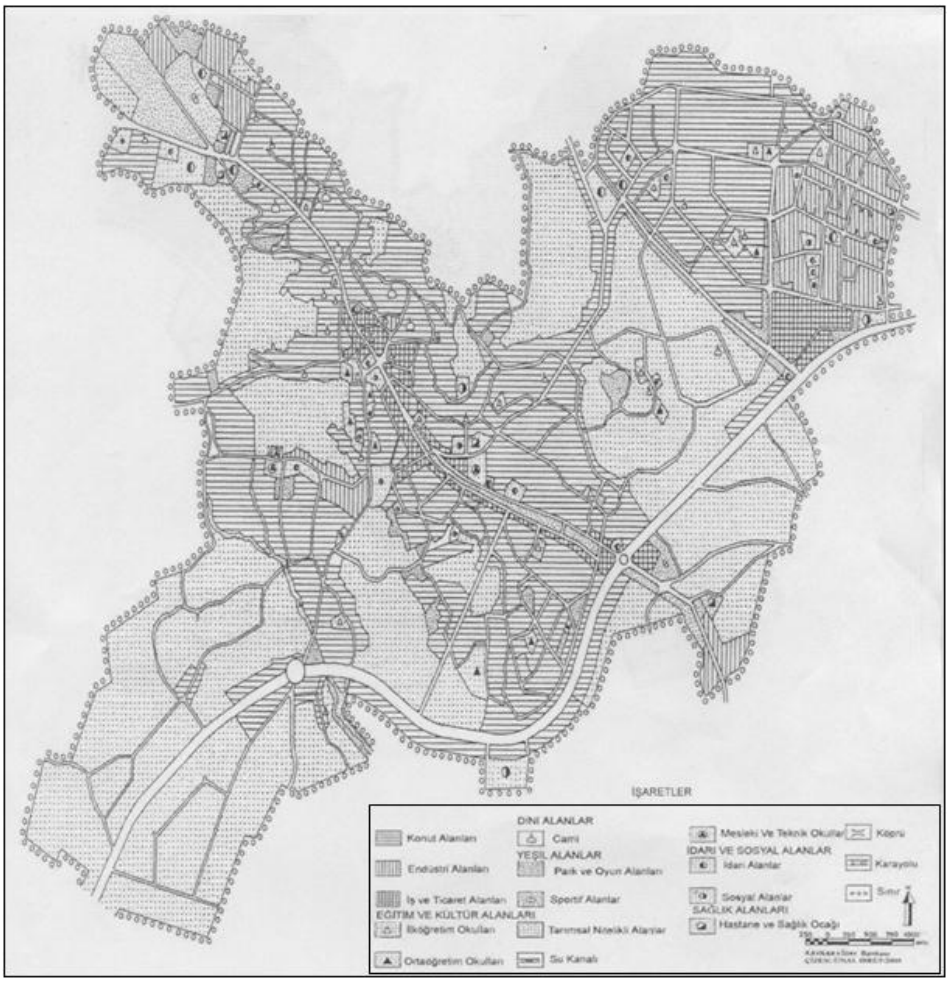
caddelerden çayın sağ yakasında bulunanına 100. Yıl, sol yanında bulunanına ise Kenan Evren Caddesi ismi verilmiştir. Bu caddelerinde meydana yakın olan kısımlarında çayın üzeri kapatılmıştır. Şehrin merkezine ulaşması dolayısıyla 100. Yıl Caddesi meydandan aşağıya doğru gidiş istikametinde, Kenan Evren Caddesi de meydana doğru giriş istikametinde trafiğe açıktır.

Şehirde Kuruçay'ın vadisine uygun olarak uzanan ana caddelere yamaçlardan inen cadde ve sokaklar katılmaktadır. Bunlar içerisinde en önemlileri Atatürk, Kastamonu ve İzzet Arsalur Paşa caddeleridir. Eski Çankırı yolunun bir devamı olan Atatürk Caddesi E-80 Devlet Karayolu'ndan şehir meydanına kadar uzanmaktadır. Atatürk Caddesi'nden metal sanayi sitesi karşısında ayrılarak 100. Yıl Caddesi'ne ulaşan ve bu sayede Kastamonu Caddesi'ne kadar geçmeyi sağlayan İzzet Arsalur Paşa Caddesi, şehrin meydanına uğramadan batı yakasını doğu yakasına bağlamaktadır. Şehirde Kastamonu caddesi de Kastamonu istikametinden gelen karayolunu takip ederek Kuruçay vadisi boyunca uzanan Kenan Evren Caddesi'ne kavuşmaktadır.

Şehrin kuzeyinde cadde ve sokaklar vadiyi takiben ve vadi yamaçlarında yükselmeye zorlanmaktadır. Buna karşılık şehrin güneyinde Kuruçay vadisinin nispeten açılmasıyla birlikte, cadde ve sokaklar düzgün ve planlı bir şekilde uzanmaktadır. Bu sebeple şehrin güney kesimlerinde bulunan Bahçelievler mahallesinde caddelerin oldukça geniş olduğu ve sokakların caddeleri düzgün bir şekilde kestiği görülmektedir.

1864 yılında belediye teşkilatına kavuşan Tosya şehrinin 1500 hektar uygulamalı, 3500 hektar nazım imar alanı bulunmaktadır**.** Bu alan içerisinde yapılan imar planları tarihi dokuya uygun bir şekilde çizilmiştir. Çünkü şehirde Abdürrezzak Cami, Pazar Cami, Yeni Cami (Abdurrahman Paşa Cami), Büyük Hamam, Küçük Hamam ve Belediye Hamamı gibi Anıtlar Yüksek Kurumu tarafından koruma altına alınan tarihi yapılar ve eski bir tarihi doku bulunmaktadır. Günümüzde şehrin en önemli tarihi yapılarının bulunduğu kesimleri Pınarbaşı mahallesinin sınırları içerisinde kalmaktadır. Eskiden şehrin en önemli ticaret merkezi olan Akkuş Mehmet Paşa Kervansarayı da bu tarihi dokuda önemli bir yer tutmaktaydı. Görüldüğü üzere Tosya şehrinde diğer Anadolu-Türk kentlerinde olduğu gibi han, hamam ve cami gibi üç önemli bina teşkil

edilmiş ve şehir bu merkezi yapıların etrafında yayılmıştır. Şehrin tarihi dokusunun dışında kalan güneydoğu kesimlerinin imar planı çağımızın modern şehircilik anlayışına uygun bir şekilde çizilmiştir. Bu sebeple şehrin yeni imara açılan güneydoğu kesimlerinde geniş caddeler, parklar ve yeşil alanlar bulunmaktadır.

Şekil 3. Tosya Şehrinde Fonksiyon Alanlarının Dağılışı Haritası
Figure 3. The Functional Field Distribution Map of the Tosya City

Tosya şehrinin arazi kullanım durumu Şekil 3'de gösterilmiştir. Bu şekilden de anlaşılacağı üzere şehirde en fazla sahayı konut sahaları kaplamaktadır. Konutlar en fazla şehrin Hacıkemal, Hocafakıh, Dere,

İlyasbey, Kargı, Müslümcedit ve Şeyh mahalleleri gibi eski mahallelerinde yoğunlaşmaktadır. Bu mahallelerde konutlar dar sokaklara birbirinden ayrılmakta ve neredeyse sırt sırta olacak şekilde çok sık bir doku meydana getirmektedir. Bu sebeple Tosya şehri tarihinde büyük yangınlar geçirmiştir. 1915 yılında geçirdiği yangında şehrin Şehreküstü, Dilküşah, Hocafaki, Kargı, Dere, İlyasbey ve Şeyh mahalleleri tamamen yanmıştır.[28] Tosya şehrinin tarihi dokusu içerisinde kalan eski mahallelerinde kıvrılarak yükselen dar sokaklarla birbirinden ayrılan konutlar karkas sisteminde inşa edilmiştir. Sokağa doğru çıkmış balkonları ve cumbaları bulunan bu konutlar genellikle 2 kat üzerine yapılmıştır. Şehrin bu alanlarından ticari ve sosyal fonksiyonların ön plana çıktığı alanlarına doğru gidildikçe konutlar hem yapım özellikleri ve hem de kullanım şekilleri değişmektedir. Bu sebeple şehirdeki konutlar aile konutları, ticari konutlar ve sosyal konutlar olmak üzere üç değişik şekilde gruplandırılmıştır.

Tosya şehrinin 2004 yılının sonu itibariyle yaklaşık 227 hektar üzerinde kayıtlı 12018 mesken bulunmaktadır.[29] Şehir alanının % 36,2'sini kaplayan konutların kat mülkiyetleri incelendiğinde şehrin ticari dokusu içerisinde 3-4 katlı olduğu, Kenan Evren ve 100. Yıl caddeleri üzerinde 5 katın üzerine çıktığı, eski mahallelerde ve kenar muhitlerde ise 2 veya tek kat üzerine bina edilmiş olduğu anlaşılmaktadır..

Şehirdeki arazi kullanımı içerisinde yaklaşık 10 hektar arazi ticaret alanlarına ayrılmıştır.Şehir alanının % 1,6'sını kaplayan ticari kullanım sahaları, şehrin ticari merkezi sayılan meydanı ve ana caddeleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu kesimlerden uzaklaştıkça ticari fonksiyon azaldığından ticarethanelerde sayıca azalmaktadır.

Şehirde idari, sosyal, sağlık, eğitim ve kültürel tesisleri genellikle ticari fonksiyon sahalarıyla iç içe bulunmaktadır. Şehirdeki toplam arazinin yaklaşık %5.4'üne yayılan hizmet amaçlı bu konutlar yönetim, eğitim ve sağlık alanında hizmet eden resmi kurumlara ait binalarla, cami ve yurtlardır.

---

[28] Tıraş, A., (1993), Yakın Tarihimiz, Tosya Düşünce ve Kültür Derg., Yıl:3, Cilt:3, Sayı:15, Tosya, s.5.

[29] Tosya Belediyesi İmar Planı Araştırma Raporu, Tosya, s.79.

TOSYA ŞEHRİNİN FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ

Tosya şehrinde konut, ticari ve sanayi fonksiyon sahalarının şehrin belirli bölgelerinde toplandığı görülmektedir. Şehrin ticari fonksiyon sahalarının belediye ile Abdürrezzak Camii arasında kalan alan içerisinde yoğunlaşmakta bu kesimden uzaklaştıkça Rıhtım, Atatürk, 100. Yıl ve Kenan Evren caddelerini takiben ticari fonksiyon azalmaktadır. Şehirde ticari fonksiyon için belirli bölgeler ayrılmasına karşılık, yönetim fonksiyonu için ayrıca bir alanın ayrılmadığı müşahede edilmiştir. Bu sebeple yönetim binaları şehrin ticari fonksiyonu ön plana çıkan sahalarında ticarethanelerle yan yana bulunmaktadır. Şehrin meydanında buluna hükümet binası kaymakamlık, adliye, nüfus müdürlüğü, milli eğitim müdürlüğü ve mal müdürlüğü gibi resmi kurumları bir arada toplamıştır. Hükümet binası kadar olmasa da belediye binasında meydana yakın bir yerde yapılmıştır. Şehirde bulunan diğer kamu binalarından orman işletmesi ve devlet hastanesi Kastamonu Caddesi'nin, T.E.K. ve ilçe tarım müdürlüğü de Kenan Evren Caddesi'nin kenarındadır. PTT ve bazı bankaların da meydan çevresinde oldukları görülmektedir.

Tosya şehrinde eğitim kurumlarının verdikleri eğitim düzeylerine göre muhtelif yerlerinde bulundukları görülmektedir. İlköğretim okulları meskenleri yoğun olduğu kesimlerde ve genellikle yerleşik dokuda yürüme mesafesi içerisindedir. Ortaöğretim okulları ise daha ziyade şehrin merkezine yakın alanlarda ve cadde kenarlarındadır. Halk eğitim merkezi ve halk kütüphanesi ise Atatürk Caddesi kenarında yan yanadır.

Büyük sanayi tesisleri şehir dışında kaldığı için Tosya şehri sanayi fonksiyon sahası açısından planlı bir yapıdadır. Şehirde metal ve ağaç atölyeleri için iki küçük sanayi sahası bırakılmıştır. Atatürk Caddesi'nin kenarında bulunan metal sanayi sitesi şehrin Çankırı yolu çıkışında, Ağaç işleri sitesi de şehrin kuzeybatısında bulunan Harsat mahallesinin dış kenarlarındadır. Bunların dışında şehrin hemen güney kenarına yerleşmiş olan sanayi bölgesi E-80 devlet karayolu boyunca uzanmıştır. Buradaki tesisler ürettikleri sanayi ürünlerini kolaylıkla dış pazarlara gönderebilmek ve geniş ve ucuz arazi temin edebilmek için E-80 Devlet Karayolu kenarlarında toplanmıştır.

Tarihi bir dokuya sahip olan Tosya şehrinde dinlenme alanı ve park sahaları oldukça sınırlıdır. Bu sebeple Tosya belediyesi şehri ikiye bölerek akan Kuruçay'ın şehir meydanına yakın kesimlerinde üzerini

kapatarak park ve dinlenme alanı teşkil etmiştir. Şehircilik açısından oldukça güzel bir uygulama olan çalışmayla şehre ayrı bir güzellik ve ferahlık verilmiştir. Şehir park ve dinlenme alanlarında olduğu gibi araç parkları açısından da yetersizdir. Bu sebeple araçlar cadde ve sokakların kenarlarında bırakılmaktadır. Tosya Belediyesi bu sorunu çözmek için meydana da bir kapalı garaj inşa etmiş ve Kuruçay'ın kapatılan kesimlerini taşıt parkı olarak açmıştır. Ancak dar bir alanda sıkışan şehir için bu çalışmalar sorunu çözmeye yeterli olmamıştır. Şehirde sportif faaliyetler içinde iki büyük sahanın ayrıldığı görülmektedir. Bunlardan birisi 1500 kişilik M. Erkaragülle Spor Salonu, diğeri de Harsat mahallesinin üst tarafında bulunan 1000 kişi kapasiteli İzzet Akarsu Stadı'dır. Ayrıca şehirde bir kapalı yüzme havuzunun yapımına da devam etmektedir.

SONUÇ

Tosya şehri ve yakın çevresi içerisinde bulunduğu bölgenin uygun doğal çevre koşullarına bağlı olarak tarihin eski çağlarından günümüze yerleşmeye sahne olmuştur.Şehrin güneyinde uzanan geniş Tosya Ovası verimli ve Devrez Çayı ile sulanabilen topraklarıyla büyük nüfus gruplarını kendisine çekmiştir.Kalkolitik Çağ'dan beri yerleşime açılan bu bölge içerisindeki en büyük yerleşme olan Tosya Şehri'nin en az Roma döneminden itibaren bir yerleşim yeri olduğu bilinmektedir. Tosya Şehrinin ilk nüvesinin eski Tosya kalesinin etrafında kurulmuş,şehir zamanla Kurucay'ın vadisi içerisine yerleşerek vadinin her iki yamaçları boyunca yayılmıştır. Tosya Şehri Osmanlı hakimiyetine geçtiği ilk zamanlarda küçük bir köy durumundadır.Burası Osmanlı Döneminde Tarihi İpek Yolu üzerindeki en önemli Kervansaraylardan birisi olan Akkuş Mehmet Paşa Kervansarayına sahiptir.Bu sebeple Tosya şehrinde kırsalında üretilen sof ve çeltik üretimine bağlı olarak ticaret gelişmiş ayrıca İpek Yolu'nu kullanan kervanlara hizmet verildiğinden burası Gerede-Osmancık arasında önemli bir derbent ve menzil noktası özelliği kazanmıştır.

Tosya şehri Osmanlı hakimiyetiyle hızlı bir şekilde büyümüş ve ana hatlarıyla 16 yüzyılın sonlarına doğru genel görünümünü

tamamlamıştır.Bu sebeple Tosya Şehiri cami-han ve hamam üçlüsünden oluşan merkez ile bu merkezin etrafında sık dokulu dar ve çıkmaz sokaklı ve sokakların kenarında iki kat üzerine bina edilmiş karkas yapılı meskenli mahallelerden oluşmuş tipik bir Osmanlı kentidir. Tosya şehri Osmanlı devletinde son dönemde meydana gelen gerilemelerden etkilenmiş,özellikle şehri ayakta tutan ticari yapı bozulduğu için şehir geriye gitmiştir.

Cumhuriyet dönemiyle başlayan kalkınma çabalarından Tosya şehri de etkilenmiş,burada ülkemizin ilk çeltik işleme fabrikasının kurulmasıyla sanayileşme başlamıştır.Ancak Tosya şehrin kendi kırsalı için bir mübadele merkezi olduğu için 1970 li yıllara kadar pazar merkezi olma özelliğini korumuştur

1970'li yıllardan sonra Tosya şehrinin hizmet-tarım ağırlıklı fonksiyonel özelliği değişmeye başlamıştır.Şehirde yeterli sermaye birikiminin oluşması ve el sanatlarının geliştirilmesiyle tarıma bağlı sanayi tesisleri kurulmuş,zamanla oluşan sanayi altyapısı içerisinde ağaç işleme,tuğla-kiremit ve tekstil sanayi de gelişerek şehrin sanayileşmesini sağlamıştır.Bu sebeple Tosya Şehri'nde çalışan nüfusun sektörlere göre dağılımına baktığımızda ilk sırayı % 55,1 ile hizmet sektörü almakla birlikte onu %35,4 ile sanayi sektörü takip etmektedir.

Tosya şehrinin arazi kullanımı geçmiş tarihlerde ana hatlarıyla belirlenen fonksiyon sahalarının gelişmesi şeklindedir. Bu sebeple Tosya şehrinin merkezi kesimlerinde ticari ve hizmet fonksiyonları ön plana çıkmış ve bu organik yapının çevresinde de konut alanları teşkil edilmiştir. Sanayiinin gelişmesiyle birlikte şehirdeki sanayi tesisleri E-80 Devlet Karayolu kenarlarındaki alanlara taşınmış ve bu duruma bağlı olarak da şehir E-80 Devlet Karayoluna doğru gelişmeye başlamıştır. Şehrin E-80 karayoluna doğru gelişmesi ulaşılabilirliği artırarak ekonomisine olumlu yönde fayda sağlayacaktır.

Tosya şehrinin 2000 yılı sayımlarına göre nüfusu 23257 kişidir. Bu nüfusun i%25,6'sını çalışan nüfus oluşturmaktadır. Burası yönetim merkezi olması ve ana yollar üzerinde bulunması dolayısıyla sabit nüfusunu dışında günübirlik gelen kişilere de hizmet vermektedir.Şehirde artan nüfusa hizmet etmek ve onların konut ihtiyacını karşılamak için şehrin Tosya Ovası kenarındaki güney kesimleri imara açılmış, bu

kesimde geniş caddeleri ve çok katlı binaları ve yeterli park ve yeşil alanlarıyla adeta yeni bir Tosya şehri oluşturulmuştur.

Tosya Şehri'nin mevcut imar planı içinde kalan eski dokulu mahallelerinde gerek sit özelliği ve gerekse de yeterli arsaların olmaması sebebiyle yeni yapılar inşa etmek oldukça zordur.Bu duruma karşılık yeni kurulan kesimde yeterli konut arsası bulunmaktadır.Ancak yeni imara açılan alanlarda kentsel arsaların fiyatları yüksektir.Bu sebeple şehrin kenar kesimlerinde ucuz plan dışı arazilere doğru eğilim olabileceğinden, plan dışı arazilerin denetim altında bulundurulması gerekmektedir.

KAF zonu Tosya Şehri'nin yeni yapılanmaya açılan güney eteklerinden geçmektedir. 1943 yılında meydana gelen Tosya-Ladik depreminden büyük zarar gören bu şehrin gevşek zemin üzerinde yeni yapılanmaya açılan kesiminde çok katlı binaların yapıldığı görülmektedir. Şehrin bu kesiminin detaylı bir zemin etüdünden geçirildikten sonra yeni yapılacak olan binaların kat sınırlamasına tabi tutulması, eskiden yapılan çok katlı binaların ise taşıyıcı kesimlerinin kontrol edilerek güçlendirilmesi gerekmektedir.

Tosya Şehri verdiği eğitim öğretim faaliyetleriyle bölgesi için önemli bir merkezdir.İlk ve orta öğretim yapılanmasının tamamlandığı bu şehirde ihtiyaç olmasına rağmen yükseköğretim kurumları bulunmamaktadır.Burada özellikle sanayiye dönük bir yüksekokulun açılması hem şehrin sanayi altyapısı için ara eleman yetiştirecek ve hem de ekonomik ve kültürel açıdan şehrin gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Tosya şehrinde esnaf eskiden getirdiği el sanatlarını geliştirerek buranın ülkemizin en önemli kapı-pencere ve tela üretim merkezi olmasını sağlamıştır.Tosya'da üretilen bu ürünler ülke içinde olduğu gibi ülke dışına da gönderilmektedir. Ancak Tosya esnafı az sermayesiyle ürettiği ürünleri kendisi pazarlamakta, bu nedenle de pazarlama sorunlarının yaşandığı bazı yıllarda şehirde büyük ekonomik sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunun yaşanmaması için Tosya esnafı sermeye ve organizasyon açısından desteklenmeli ve pazarlara açılımlar sağlanmalıdır. Tosya şehri özellikle İmalat sektöründe hızlı bir gelişme göstermektedir. Bu nedenle şehirdeki arazi kullanımda sanayii alanları, konut ile sosyo-kültürel amaçlı kullanım alanları çevreleyerek şehrin düzenli gelişimini sınırlandırmıştır. Şehrin planlı gelişimi ve

ihtiyaçlarının giderilmesi için yeni kurulacak sanayi alanlarının şehrin doğal gelişim alanlarının uzağında tutulması ve imalathanelerin şehrin dışına çıkarılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akkuş, A., (1980), Devrez Çayı Vadisi'nin Jeomorfolojisi, K.T.Ü. Yay. No:109, Trabzon.

Blumenthal, M., (1489), Bolu civarı ile Aşağı Kızılırmak Mecrası Arasındaki Kuzey Anadolu Silsilesinin Jeolojisi, MTA Yay., Seri: B, No:13, Ankara.

Cuinet, V., (1895), La Turquie d'Asia, Paris.

Cumbur, M., (1988), Kastamonu Tarihinde Ahiler ve Esnaf Kuruluşları, Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu-Tebliğler, Ayyıldız Matbaası, Ankara.

Doğanay, H., (1993), Coğrafyada Metodoloji, MEB Öğretmen Kitapları Dizisi, No:187, İstanbul.

Doğanay, H., (1997), Türkiye Beşeri Coğrafyası, MEB Yay. No: 2982, İstanbul, s.424.

DİE (1927-1935-194-1945-1950-1955-1960-1965-1970-1975-1980-1985-1990), Genel Nüfus Sayımları.

DİE (1990), Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (Çankırı-Kastamonu).

Ergenç, Ö., (1988), 18. Yüzyılda Osmanlı Sanayii ve Ticaret Hayatı, Belleten, Cilt:LII, S.203, Türk Tarik Kurumu Basımei, Ankara.

Ergi, İ., (1997), İpek Yolu Üzerinde Bir Sanayi Merkezi Tosya, Ayvatoğlu Ofset, Kastamonu.

Göney, S., (1984), Şehir Coğrafyası, İst. Üniv. Edb. Fak. Yay. No: 2274, Coğr. Enst. Yay. No: 91, İstanbul.

Hacısalihoğlu,Y.,(1995), Geleneksel Türk Şehri: Safranbolu, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 30, İstanbul.

İbret,B.Ü.,(2003), Tosya Şehri Yakın Çevresinde Gümele Yerleşmeleri, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 41,İstanbul.

Kankal, A., (1993), Tapu-Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Çankırı Sancağı, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Karabulut,Y., (1989), Karadeniz Bölgesi Nüfusu (II. Kırsal), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Uygulama Kolu, Coğrafya Araşt. Derg. Cilt:1, Sayı:1, Ankara.

Kastamonu 1., 6., 10., 11., 15., 19. ve 21. Vilayet Salnameleri.

Karal, E., Z., (1943), Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı (1831), Başvekalet Umum Müd., Ankara.

Keleş, R., (1978), Türkiye'de Şehirleşme, Gerçek Yayınevi, No: 30, İstanbul, s.6.

Köker, H.S., (1962), Vakıflar Tarihinde Tosya, Vakıflar Dergisi, Sayı:5, Ankara.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (1993), Kastamonu İli Arazi Varlığı İl Raporu, No.37, Ankara.

Mercil, E., (1985), Müslüman-Türk Devletleri Tarihi, Güryay Matbaacılık, İstanbul.

Özçağlar, A., (1997), Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler), Ekol Yayınevi, Ankara.

Özey, R., (1990), Turizm Coğrafyası Açısından bir İnceleme: Bayburt İli, Türkiye Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı 1988-1989,Ankara,S.120-121.

Polonyalı Simeon, (1964), Polonyalı Simeon'nun Seyahatnamesi (1608-1619), Çev: Hrand. D. Andreasyan, İst. Üniv. Edb. Fak. Yay. No: 1073, İstanbul.

Ramsay, W., (1961), Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Terc., Mihri Pektaş, İstanbul.

Sevim, A.,-Yücel, Y., (1990), Türkiye Tarihi-I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIII. Dizi, Ankara.

Strabon, (1987), Coğrafya (Anadolu), Çeviren:A.Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Antik Kaynaklar Dizisi:1a, İstanbul.

Şemseddin Sami, (1896), Kamusü'l-Alâm, Cilt:4, İstanbul.

Tanoğlu, A., (1966), Nüfus ve Yerleşme, İst. Ünv. Yay. No: 1183, İstanbul.

Tıraş, A., (1993), Yakın Tarihimiz, Tosya Düşünce ve Kültür Derg.,Yıl:3, Cilt:3, Sayı:15, Tosya, s.5.

Tolun-Denker, B.,(1976), Şehir İçi Arazi Kullanışı, İst. Üniv. Yay. No: 2054, Coğr. Enst. Yay. No: 83, İstanbul, s.13.

Turan, O., (1971), Selçuklular Zamanında Türkiye, Turan Neşriyat, Cilt:1, İstanbul.

Turan, R., (1988), Selçuklular Döneminde Kastamonu, "Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu", Tebliğler, Ayyıldız Matbaası, Ankara.

Tümertekin, E., (1972), Türkiye'de Şehirleşme ve şehirsel fonksiyonlar, ist. Üniv. Yay.No: 1840, Coğrafya Enst. Yay. No: 72, İstanbul, s.42-43

Umar, B., (1988), Paflagonya, Ak Yayınları Kültür Kitapları Serisi, 15-3, İstanbul.

Uzunçarşılı, İ.H., (1984), Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri, Ankara, s.129.

Yalçınlar, İ., (1967), Türkiye'deki Bazı Şehirlerin Kuruluş ve Gelişmelerinde Jeomorfolojik Temeller, İstanbul Üniv. Coğrafya Enst.Derg. cilt: 8, Sayı:16, İstanbul.

Yaman, T.M., (1935), Kastamonu Tarihi (XV. Asrın sonlarına kadar), Ahmed İhsan Matbaası Ldt., Kastamonu.

Yazıcı,H.,(1995), Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:30, İstanbul, s.200.

Yücel, T., (1961), Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirsel Fonksiyonlar, Türk Coğ. Derg., Yıl:XVI, Sayı:20, Ankara, s.23-36.

Yücel, Y., (1988), XIII-XV. Yüzyıllarda Kuzey Batı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları-Candaroğulları Beyliği-I, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TTK Yayınları, VII. Dizi, Sayı:74, Ankara.